

MALOTICE

o. Kolín

M. Rykl

Poměrně málo známá gotická tvrz v Maloticích (o. Kolín, kategorie II., evid.č. 823) leží na jihozápadním okraji vesnice ve sníženině mezi dvěma rybníky, které tvořily součást jejího opevnění. V dosavadní literatuře stála stranou přednostního zájmu autorů.

V Soupise památek (Mádl 1897, 76) je zachycena výhradně stavební stránka, ale jen málo a nejsou zmínky o paláci a opevnění. V obou vydáních Uměleckých památek (Poche 1978, 346, Wirth 1957, 461) je opět jen stručná zmínka o tvrzi z architektonického hlediska a v novější práci (Poche 1978, 346) navíc nejasně naznačena existence dalších budov a hrady. A. Sedláček (1936, 237-240) se podrobněji věnuje historii a jen stručně a jednoduše popisu, obdobně se tvrzi zabývá i A. Hejna (1961, 78-79). Žádný z autorů nepublikuje půdorys nebo schematický plánec, ani popis architektury této tvrze není málo důkladněji zachycen.

Z historie prozradí prameny, že prvním zemanem, který se psal po Maloticích, byl Slava, připomínaný r. 1295 (Sedláček 1936, 239). Kolem r. 1346 byly Malotice majetkem tří držitelů - Drahomila, Mladoty a Heřmana. R. 1364 se připomínají Beneš a Michal a r. 1380 Racek z Malotic. Pak r. 1389 přešly do rukou dvou kutnohorských měšťanů - Fr. Hysera a Martina Puše. Martin skoupil celý statek (1395) a stal se zde jediným pánem a patronem farního kostela (Sedláček 1936, 239). Do doby jeho vlastnictví, tedy do konce 14. století, je možné datovat založení nebo přestavbu tvrze do dnešní podoby. Po Martinovi se ve vlastnictví vystřídali Jakub z Doubravice (1400) a jeho příbuzný Václav. Asi r. 1410 a 1412 dostal Malotice rod Rohlíků z Trhlav. R. 1412 věnoval Jindřich Rohlík část majetku manželce. Při této příležitosti je také připomínána tvrz. Ta se znovu zvalí v závěti Markéty, Jindřichovy manželky ("tvrz s příkopem"). Majetek získal syn Ctibor, pak jeho švagr Přibík Tluska z Čechtíc (1461) a znovu Ctibor. R. 1498 koupil tento statek Oldřich Popel z Vesce a pak ho zdělili (1519) Jan a Jakub z Vesce. Jako další zemané se tu vystřídali Říčánští z Říčán, z nichž byl významnější Václav (zemřel 1524), po němž se o tvrz rozdělili dva synové ze čtyř - Vok a Kryštof, po Kryštofově smrti (před 1544) sám Vok. Jeho syn Jan Říčanský z Říčán prodal Malotice roku 1557 Zdeňkovi a Karlovi Říčanským z Říčán, pánům v sousedních Zásnuckách. V té době byly Malotice v rozkvětu a vesnice nazývána městečkem (Sedláček 1936, 240).

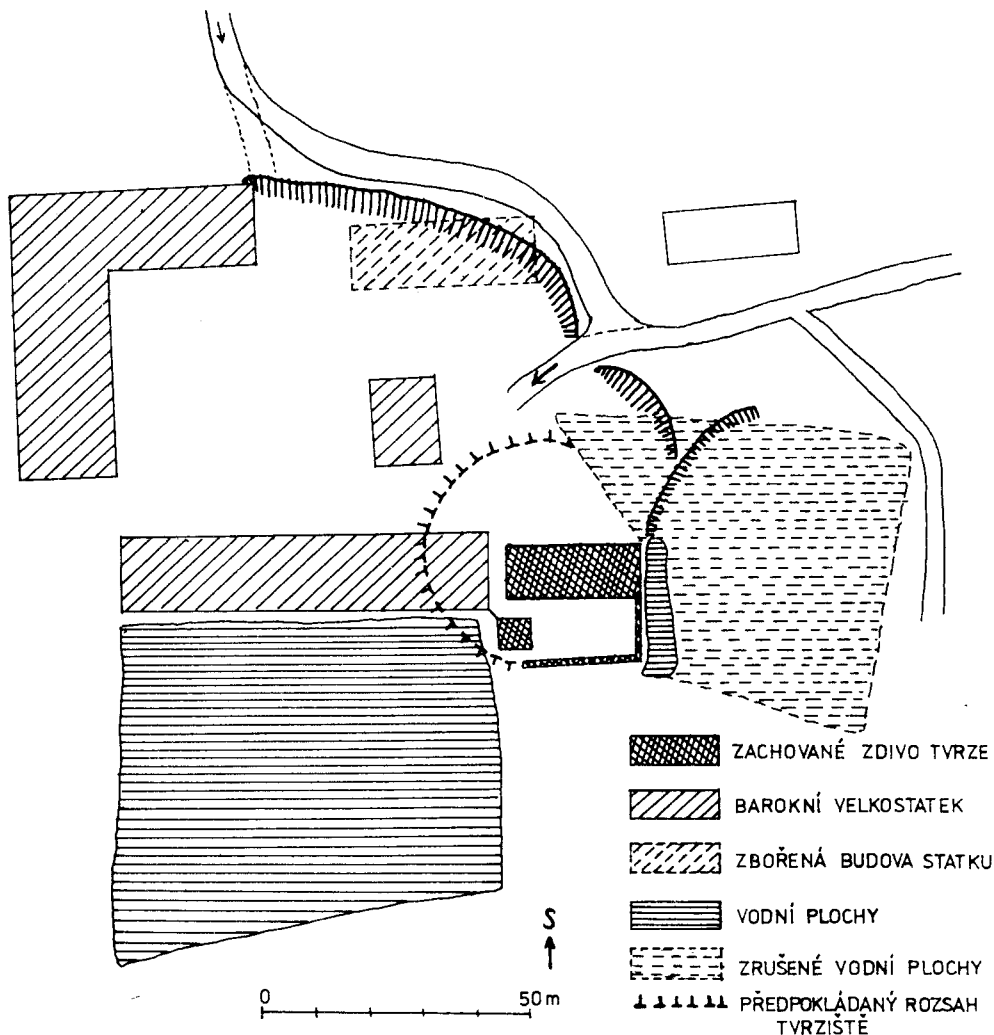
Až do 30-ti leté války byla tvrz dobře udržována. Zásnucký pán Zdislav dvakrát (1577 a 1583) pojal manželkám majetek na této tvrzi. Teprve za 30-ti leté války ztratili Zásnuckí o tvrz, mezitím zničenou, zájem a později ji pojali do nově vybudovaného tvrze. Významný je rok 1637, kdy získali celé zásnucké panství, tedy i "dvůr s pustou tvrzí" Šternberkové, kteří celé okolí vlastnili ještě na počátku tohoto století.

Historie Malotic je tedy poměrně dobře známá, povšimněme si nyní, co vypovídá stavba sama.

Tvrziště je situováno na okraji vesnice, na jihovýchodním konci bývalého rozsáhlého poplužního dvora. Nejvýchodnější část bývalého kravína zasahuje až do prostoru, který již nepochybně patřil tvrzišti. Zhruba "ve frontě" s ním stojí palác tvrze, od dob velkostatku dodnes používaný jako sýpka. Příchod do tvrziště byl podle terenní konfigurace pravidelně souhlasný s dnešním příjezdem, tj. od severovýchodu (obr. 3, 4).

Asi 4m širokým koridorem mezi kravínem a palácem a mezi věží a palácem lze projít na bývalý dvůr. Jedinou stavbou, která si dodnes uchovala středověký vzhled, je hranolová věž s lichoběžníkovitým půdorysem (obr. 1, 2).

Venod do přízemí je od východu z novodobé předsínky, přistavěné k východnímu průčelí (obr. 5). Vlastním vstupem je hrotitý portálek v pískovcovém ostění profilovaném jed-

Obr. 3: Situace tvrze podle stabilního katastru z r. 1841 se zakreslením současného stavu.

ním prutem a dvěma výžlabky (obr. 6). Profilace ve výšce 70cm nad prahem zabíhá do dolní ostré hrany. Přízemí věže je sklenuté valenou klenbou, vybíhající pouhých 40cm nad podlahou a dosahující výšky 230cm. Jediným oknem, osvětlujícím přízemí prostoru, je dnes z větší části zazděný otvor v západním průčelí, vsazený do segmentem překlenutého výklenku. Klenba místnosti překrývá světlost špalety portálu, protože ten je umístěn až v severovýchodním rohu. Proto je třeba klenbu pokládat za novější, vzhledem k dalším nálezům dále popsaným, za renezanční.

Do prvního patra se vchází po schodišti stoupajícím od jihu na dřevěnou novodobou "pavlač". Do místnosti v prvním patře vede hrotitý portálek v tesaném pískovcovém ostění na hraně prostě skoseném. Pouhých 150cm vysoký portálek (obr. 7) je vsazen do špalety též překlenuté segmentem. Severní a jižní zeď 1. patra je opět bez otvorů, západní zď je prolomeno obdélné okno s novým ostěním. Je zasazeno do původního, segmentem překlenutého výklenku. Místnost je sklenuta křížovou klenbou (valenou se styčnými lunetami). Čela jsou 300cm vysoká, křížení 310cm, patka začíná 160cm, vše měřeno od podlahy. Dá se předpokládat, že i tato klenba je renezanční a že původně bylo 1. patro, stejně jako

přízemí, plochostropé.

Věž má ještě 2. patro, zevnitř nepřístupné, do kterého se vchází (a podle pamětníků a A. Sedláčka 1936, 239 vcházelo již na počátku 20. stol. a nejspíš i dříve) jen po žebříku, přistaveném k severnímu průčelí. Zatímco přízemí a 1. patro mělo druhotné využití jako byty deputátníků, zde byli podle nejstarších vzpomínek pamětníků vždy holubi, chovaní ještě na počátku století pro zásmucké panstvo. Otvor, kterým se dnes do druhého patra vstupuje, má novodobé cihlové ostění, které je zároveň nikou, segmentem překlenutou. Vnitřní lichoběžníkovitý prostor se na východ otvírá jedním oknem se v segmentem překlenuté špaletě o výšce 220cm se 60cm vysokými a 50cm širokými sedátky po stranách výklenku. Vlastní segmentový okenní otvor je nově obezděn cihlami. Na jižním líci špalety je na omítce červenou rudkou psaný nápis z r. 1797 a zbytky jiného nápisu z r. 1806. To svědčí o tom, že v té době byla věž tvrze sice v zachovalém stavu, ale volně přístupná příchozím. V protějším západní stěně je obdobné okno se sedátky ve výklenku, ale pís-kovcová sedátka jsou velmi skorodovaná, stejně jako dosud zachovalé původní ostění obdél-ného okna. Naproti vohodu, v jihovýchodním koutu je 300cm vysoká nika, do níž byl vezděn novodobý komín. Zvenku se otvor jeví jako segmentový, zazděný lomovým zdivem. Je to nejspíš pozůstatek dosti prostorného arkýře, nebo prevetu. V jihozápadním koutě je ještě 170cm vysoký výklenek segmentového okna, dnes také zazděného, ale dosud patrného na prů-čelí. Druhé patro věže bylo kryto trámovým stropem. Po trámech zbylo několik otvorů, vytvářejících v prodloužení trámovou vazbu v souvislosti s případným dalším zařízením. Hlavní směr kladení trámů byl nejspíše východ - západ. Toto patro vykazuje výrazné znám-ky obytného charakteru, i když je v současné době nejvíce poškozeno opadáním omítky. Také je zbaveno stropu a kryje ho trámová konstrukce valbové střechy, pokryté jednodu- chou vrstvou šindelů.

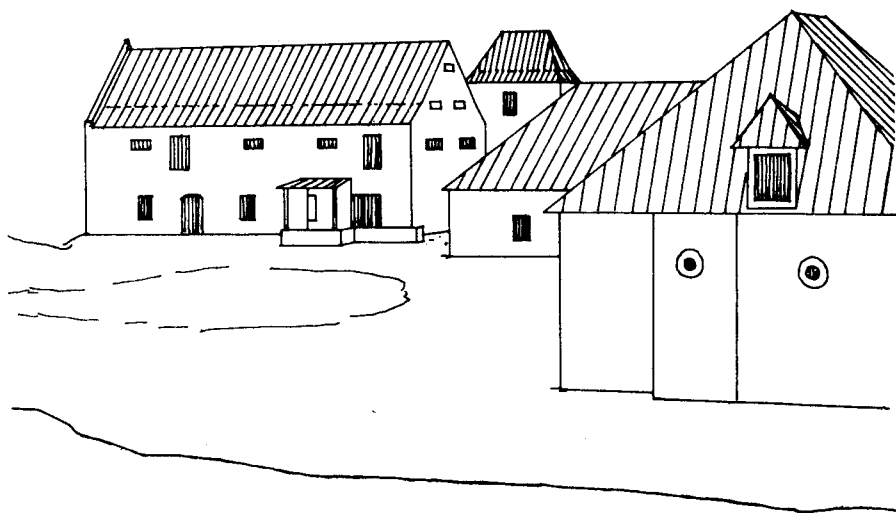
V literatuře, která zná už jen dnešní stav, ani na stavbě samé nenacházíme stopy pe původním přístupu do tohoto podlaží. Možnost schodiště v síle zdiva je nutno vyloučit pro malou sílu stěn a po vnějším schodišti nejsou rovněž stopy. Před zřízením klenby v 1. patře mohla být obě podlaží propojena vnitřním schodištěm, avšak po zaklenutí toto případné spojení zaniklo. Jako nejpravděpodobnější musíme tedy uvažovat propojení můst- kem z podstřeší protějščího paláce (vzdálenost 3,5m - obr.1). Můstek končil v otvoru, jímž se do 2. patra přichází i dnes. Podstřeší paláce přitom muselo obsahovat aspoň v západní části hrázdné nebo dřevěné pelopatro, popř. boční štít, z něhož by můstek vedl.

Nad dnešními zděnými patry se dá předpokládat existence 1 - 2 pater lehčí konstruk- ce. Protože byla tvrz za třicetileté války zpustošena (koupě "pusté tvrze" v r. 1637 - Sedláček 1936, 239), je pravděpodobné, že dřevěná patra zanikla a nebyla již obnovena.

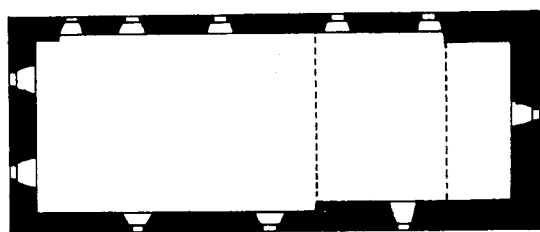
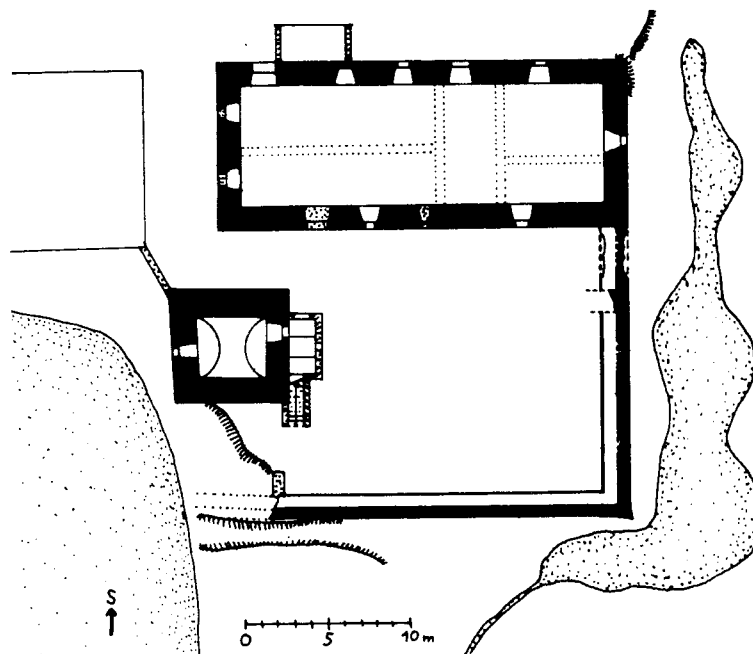
Závěrem bych se u popisu věže zmínil o schodišti do 1. patra, které v dnešní podo- bě vzniklo až v 19. stol. a dnes je z poloviny v sutinách. Schodnice byly vpravo (na východě) zasazeny do novodobé zídky postavené z cihlových tvarovek nepochybně staršího původu. Protože jsou tvarově neobvyklé (obr.8), dá se předpokládat, že měly svou zvlášt- ní funkci - byly zřejmě ostění dvou až tří portálů nebo tří až čtyř oken (vzhledem k je- jich počtu - kolem 100). Ty ale nemusely být na věži, kde se v místech nových ostění da- jí předpokládat tesaná kamenná jako ve 2. patře na západě. Otvory s tvarovkami tedy byly buď součástí paláce nebo jiné, dnes již neexistující stavby významnějšího charakteru - např. brány v opevnění a pod. Tvarově svou uvolněnou profilací tíhnou k renezanční. (Zaklenutí přízemí a 1. patra věže a vznik, resp. úprava další významné budovy s použi- tím zmíněných tvarovek je možno uvažovat za majetných Říčanských z Říčan v 16. stol.).

Na severním průčelí věže se nachází dvojice svíslých spar, které nemají souvislost s interiérem. Jejich vzdálenost je 110cm a výška cca 300cm. To jsou vhodné rozměry pro pozůstatek navázání hradební zdi, která by na této straně uzavírala nádvoří. Přitom by se její event. napojení na zdivo paláce prokázalo po snesení omítky u jihozápadního ná- roží a na zbytky by také narazil archeologický výkop.

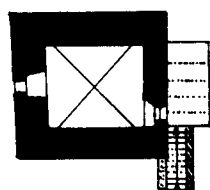
Protože sama věž o relativně malých rozměrech nemohla uspokojit požadavky majitelů na bydlení, byl součástí tvrze palác, situovaný severovýchodně od věže (obr. 1, 3). Jeho

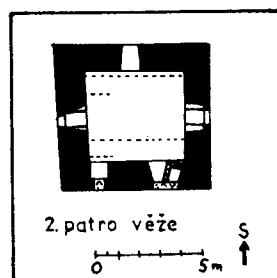
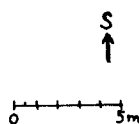
Obr. 4:
Tvrziště ve sníženině v jiho-
východním koutě poplužního
dvora. Pohled od severu, pů-
vodní i dnešní přístup od
severovýchodu /zleva/.

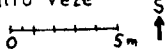
Obr. 1:
Půdorys přízemí tvrže. Zdivo černě
položené - konec 14. stol., tečkova-
né - novější, šrafované - druhotné
použití renesančních tvarovek ve vý-
chodní zídce schodiště. Zaměření
pásmem, autor 1983.

první patro
palác a věž

2. patro věže

Obr. 2:
Půdorysy. Černě položené zdivo - ko-
nec 14. stol., tečkované - novější.
Zaměření pásmem, autor 1983.

jednopatrová obdélná stavba má dva vchody v přízemí od severu. Novodobě upravený hlavní vstup se nachází u severozáp. rohu a druhý, segmentový, snad původní, zhruba za polovinou délky stavení při pohledu od západu. V prvních desetiletích tohoto století také nebyl zazděn 260cm vysoký segmentový vstup ze dvora. Jeho původ je však podstatně mladší než okolního zdiva.

Všechny špalety oken v paláci mají výšku od 140 do 160 cm a jsou překlenuty segmenty. Proto se o nich nehodu zmiňovat, stejně jako o bezcenných novodobě upravených okeních otvorech v nich. Pozoruhodné je pouze malé obdélné, dnes zazděné okénko uprostřed jižní zdi, které snad mělo původně skosené ostění.

Podle sdělení místního mlynáře došlo v 60-tých letech k radikální úpravě sýpky, kdy byla nově omítnuta (kromě jižní stěny), zastřešena, přízemí dostalo mazanícovou podlahu a byl přistavěn násypník. Nejzajímavější je fakt, že byly vybourány příčky, které mlynář lokalizoval do míst zakreslených v půdoryse (obr.1). Podle toho se jednalo o střední chodbu s přístupem od severu, která neměla vlastní osvětlení. Po stranách přiléhaly vždy dvě a dvě místnosti. Zda byly příčky do obvodového zdiva zavázány si mlynář již nepamatoval. Nebylo by to však problematické pro hloubkový výzkum, který by jejich původnost ověřil. Jednalo-li se o příčky původní, je zde zastoupen typ se střední chodbou a postranními místnostmi. (Za příčku pravděpodobně mladší považují však přepážku ve východní polovině paláce, excentricky umístěnou vzhledem k oknu v ose východní zdi). Vybourání příček si vynutilo další úpravy - vyzdění pilířů podpírajících trámový strop a protažení průvlaku na nich spočívajícího. Další podrobnosti o úpravách, ke kterým došlo ve střední části, kde byl strop založen na těchto příčkách, si mlynář již nepamatoval.

Před přestavbou v 60.tých letech byl asi 150cm pod úroveň dnešní podlahy (tj. asi 50cm pod úroveň vnějšího terénu) v přízemí položasypaný valeně klenutý průchod. Vedl zhruba od severozápadního okna v západní zdi, rovnoběžně s touto zdí až do přízemí, eventuelně sklepa věže. Tento průchod byl zasypán, podlaha zvýšena na dnešní úroveň a opatřena betonovou mazanicí.

Z přízemí se dnes vchází do patra žebříkovým schodištěm podél západní stěny, dříve to bylo nesporně po schodišti vloženém do střední chodby.

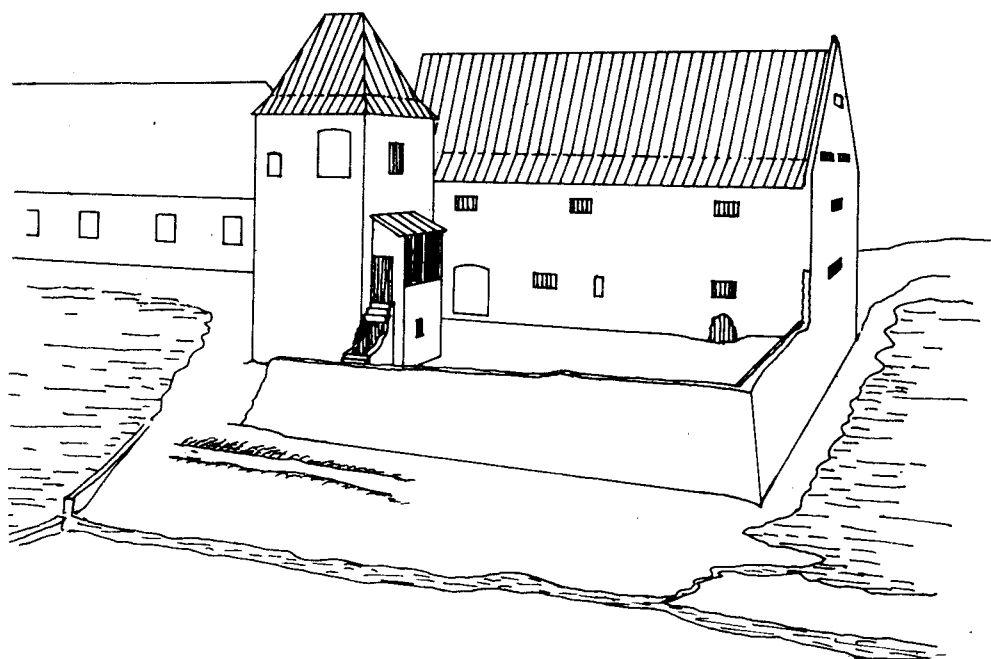
První patro poskytuje obdobný obraz jako přízemí. Je překryté trámovým stropem a osvětlené řadou novodobě upravených otvorů ve zřejmě původních špaletách.

I zde v patře jsou pozůstatky vnitřního dělení (obr.2). Zhruba ve druhé třetině délky od západu se jižní zeď zesiluje z 85 na 130cm. Výstupek je nejspíš pozůstatkem příčky, pravděpodobně dřevěné, založené na západnější zdi střední chodby v přízemí. Obdobný výstupek je také patrný na severní stěně a kryje se se špaletou přilehlého okna. Tato příčka, nepochybně dřevěná (není totiž založena na žádné v přízemí), oddělovala o něco širší střední chodbu od malé východní komory, osvětlené pouze jedním oknem. Výstupek severní zdi u severozápadního rohu však nelze za zbytek příčky považovat, ale za pouhé zesílení rohu. Další objevy by nepochybně, jako u všech tvrzí přestavěných na sýpku, přineslo otlučení nánosů omítek.

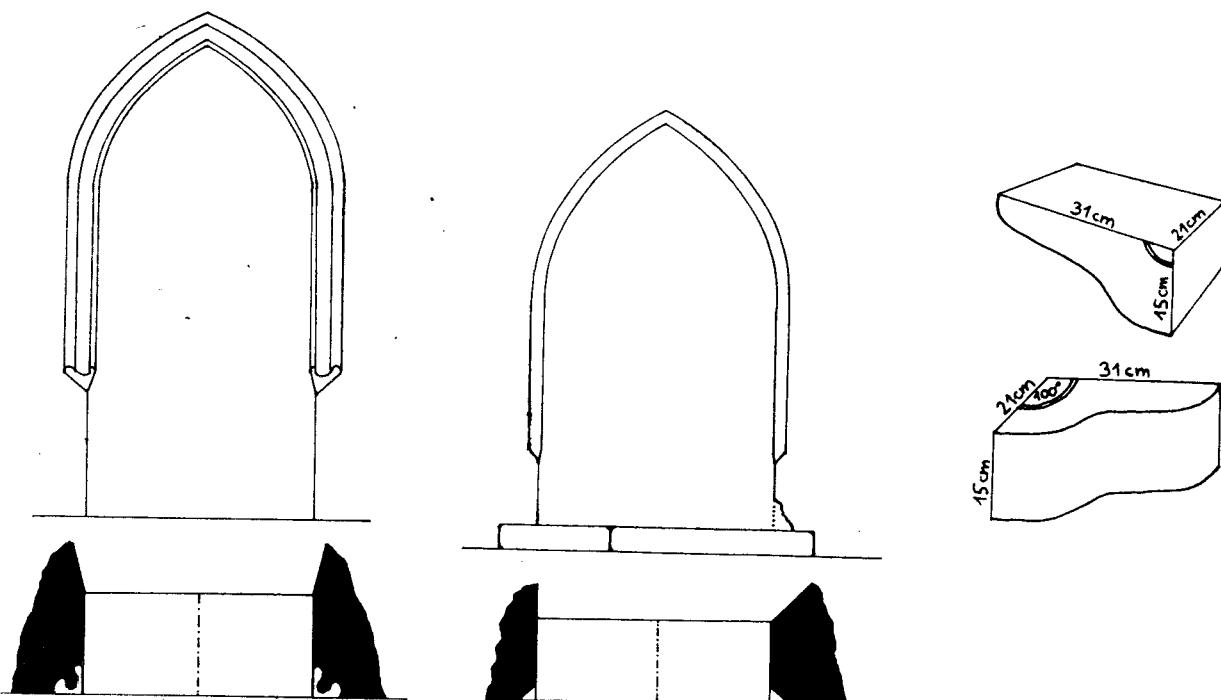
Při současném stavu vědomostí je tedy možno konstatovat, že nad plochostropým přízemím se střední chodbou a třemi až čtyřmi místnostmi po jejích bocích bylo také plochostropé patro s chodbou rozšířenou. Západní část vyplňoval velký sál a východní malá komora.

Dnešní střecha paláce je sedlová, pokrytá novodobou taškovou krytinou, štítů s menšími obdélnými okny jsou snad částečně původní a doplněny byly v době oprav po 30-tileté válce. Svědčí o tom soklík barokního ukončovacího článku (koule, piniové šišky apod.), který se zachoval na vrcholu východního štítu a je zároveň jediným slohovým detailem paláce.

Z fasády není možné nic bližšího vyčíst, protože ze tří stran je omítka ve velmi dobrém stavu. Jen na jižním, oprýskaném průčelí vyčnívají kvádry armatury jihozáp. nároží a řádkované lomové zdivo. Miniaturní sklípek 240x350cm, vysoký 150cm, který se nachází pod nejvýchodnějším oknem jižního průčelí (obr.5), má cihlovou segmentovou klenbu.

Obr. 5: Pohled na tvrz od jihovýchodu. Ideální pohled, zachycující současný stav.

Obr. 6: Portál v přízemí věže.

Obr. 7: Portál v 1. patře věže.

Obr. 8: Rekonstrukce renesanční tvarovky.

Pochází nesporně z některé novější přestavby a z hlediska původnosti stavby mu nelze přikládat žádný význam.

K tvrzi patřilo také opevnění, které na severu a severozápadě zaniklo v souvislosti s výstavbou velkostatku. Zachovalo se jen na jihu a východě, částečně i na západě.

Do jihovýchodního nároží paláce je zavázána hradební zeď, zvenku 300-400cm vysoká, zevnitř pouze 100-150cm. Nasvědčuje to tomu, že dvorek má terén zvýšen navážkami o síle cca 100cm. Asi 80cm nad terénem začíná ohoz 80-100cm široký se zídou, dnes zbavenou jakéhokoliv příslušenství. Poblíž paláce byla cca 200cm vysoká, ale zde komplikuje situaci zbytek zdi kolmo zavázaný do hradby a přerušující ohoz. Pouze archeologický průzkum by zjistil, zda se jednalo o opěrný pilíř (jehož lokalizace dovnitř je přinejmenším neobvyklá), nebo zde stálo stavení, nejspíše hospodářské. Na západ bylo otevřené, protože na jižní průčelí paláce žádná příčka nenavazovala.

Ze stavebního hlediska je zajímavé také jihovýchodní nároží hradby, protažené do doby opěráku bez ostrých linií.

Ukončení a zalezení hradby na západě není znatelné, při úpravách hráze rybníka zaniklo.

Podél jižní hradby vede také zbytek strouhy (obr. 1, 5), která původně napájela východní rybník. Po nové úpravě rybníka západního je dnes její koryto suché a někdejší východní rybník je téměř zasypán. Voda, která z něho v malém množství odtéká, svědčí o tom, že byl částečně pramenný.

Vzhledem k dobrému stavu paláce i věže je třeba jim věnovat pozornost a provádět drobné opravy a údržby, aby se zabránilo větším škodám. Zejména se to týká hradby, která vyžaduje konzervaci a důsledné odstranění porostu. Velmi žádoucí by na této lokalitě byl archeologický průzkum, který může osvětlit mnohé nedochované detaily dispozice tvrze, a hloubkový stavebně historický průzkum. Obě zmíněné formy výzkumu současně osvětlí např. funkci příčky navazující na severní průčelí věže a příčky zavázané do východní hradby, mohou se najít zbytky opevnění na severu a naskytnout se řešení účelu a umístění renesančních tvarovek.

Tvrz v Maloticích si tedy v původní podobě můžeme představit jako náročněji vybavené sídlo, jehož základními jednotkami byly palác a věž, navzájem propojené v úrovni přízemí a 2. patra. Zatímco věž má jednu místnost v každém podlaží, palác měl složitější vnitřní dělení, připomínající obytné stavby tvrzi se střední chodbou. Z opevnění tvrze se zachovala hradba a dva rybníky se spojovací strouhou, které zajišťovaly obranu na jihu, východě a západě.

Podle pracovního typologického členění tvrzi (Chotěbor 1982) se jedná o přechodný typ mezi zástavbou obvodovou a volně stojící, kdy věž stojí izolovaně a palác je zapojen do opevnění. Analogiemi této kombinace je např. Slavkov u Českého Krumlova a Vyšehořovice (Menclová 1972-I.-II.) a Popovice u Benešova (Stavebně historický průzkum SÚRPMO), i když se nikde z uvedených příkladů nenachází obdoba úplná co do vztahů budov s obvodovou hradbou a vzájemného propojení staveb.

Vznik areálu v dnešní podobě a sestavě lze předpokládat v 90. letech 14. stol., čemuž nasvědčují majitelské poměry i detaily stavby. K úpravě a nepříliš výrazné přestavbě došlo v polovině 16. stol., což vedle tvarovek a kleneb věže dokládá i vlastnictví rodu Říčanských z Říčan.

Areál tvrze v Maloticích stojí za pozornost a drobné opravy i systematický stavebně historický a archeologický průzkum za uvážení.

LITERATURA

Hejna, A. 1961: České tvrze, str. 78-79.
SNKLU, Praha.

Chotěbor, P. 1982: K situaci a stavební podobě vesnických feudálních sídel.
Archeologia Historica VII., str. 357-366.

Mádl, K.B. 1897: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese kolínském, str. 76.
Nákladem archeologické komise císaře Fr. Josefa, Praha.

Poche, E. 1978: Umělecké památky Čech II., str. 346.
Academia, Praha.

Sedláček, A. 1936: Hrad, zámky a tvrze království českého XII., str. 237-238, 239-240.
Solo a Šimáček, Praha.

Wirth, Z. 1957: Umělecké památky Čech, str. 461.
Nakladatelství ČSAV, Praha.

Druhý kamenný most na hradě VELHARTICE

M. Hus

Velhartice patří k nejvýznačnějším hradům českého podhůří Šumavy díky typické siluettě a monumentálnímu kamennému mostu. Hrad je často navštěvován a jeho historie je poměrně dobře známa (např. Heber 1848, Sedláček 1897, Hostaš-Vaněk 1900, Kouba 1962, Líbal-Heroutová-Lancinger 1970, Menclová 1972).

Nevelká, ale prudká říčka Patružná (Ostružná) tu obtéká ze tří stran ostroh, na němž je situován hrad. Rozloha je vymezena terénní konfigurací a opevněním nepravidelného, protáhlého tvaru, které vybíhá na severozápadní straně k městečku do špičky. Tam je umístěna i vstupní brána "Vrátnice". Areál hradu je dělen na horní a dolní hrad. Horní hrad představuje velká věž "Putna", od ní vede velký gotický most k starému paláci (tzv. "Rajský dům") a na něj navazuje v pravém úhlu nový palác, tzv. "Huertovo křídlo". Dolní hrad sestává z prvního a druhého parkánu, kde až na fragment vinopalny a pivovar nestojí žádné budovy.

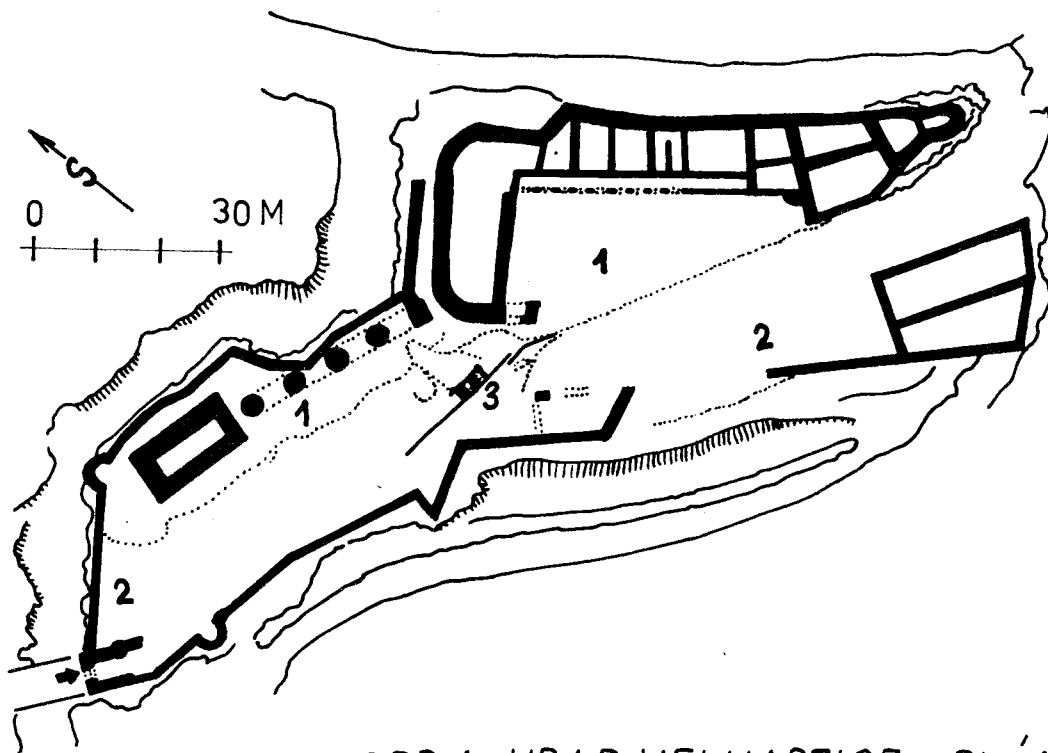
Hrad byl založen na počátku 14. století pány z Velhartic. V tomto údobí vznikl horní hrad, zdá se ale, že bez mostu a velké věže. Horní hrad chránila hradba, dochovaná částečně na severní straně a částečně zastavěná do pozdějšího Huertova křídla. Na straně západní a jižní se nedochovala, zbyl tu jen zlomek v podobě branky po jižní straně starého paláce. K hornímu hradu patřil i gotický organismus na jihovýchodní straně hradu, později rovněž zahrnutý do Huertova křídla.

Další části hradu vznikly v několika etapách v období vrcholné a pozdní gotiky. První z nich patří patrně do poloviny, respektive třetiny 15. století, kdy byli majiteli hradu páni z Hradce (vznik věže a mostu). O něco později byl definitivně postaven první i druhý parkán a brána s baštami.

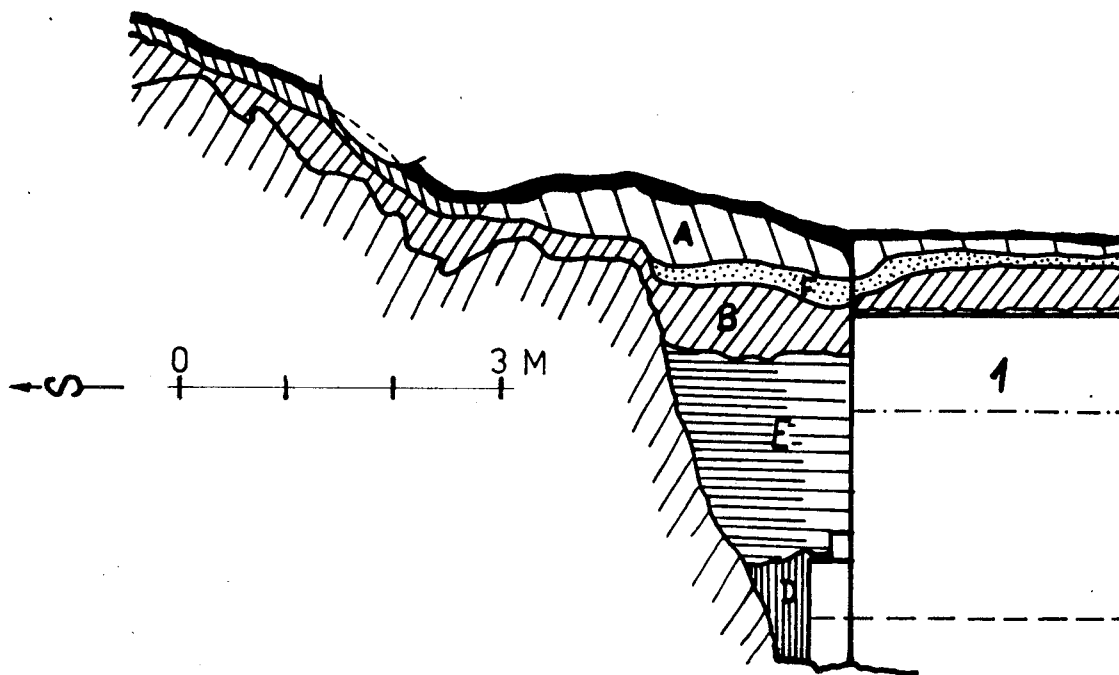
V období renezanace (na konci 16. století) byla postavena v jižním cípu opevnění vinopalna a pivovar, patrně za držení Planských ze Žeberka. Po Bílé hoře hrad připadl známému císařskému obristovi donu Martinovi Huertovi de Hoef. Tehdy došlo k vybudování nového paláce východně od starého, do tohoto nového paláce, řešeného dosti velkolepě v duchu vrcholné renezanace (Hanzlíková-Hus, 1981, 103) zahrnul stavitel i východní obvodovou zeď horního hradu a gotický organismus (s kaplí?) na jihovýchodě.

Tato akce byla poslední na více jak tři století a nebyla patrně vůbec dokončena. V dalších staletích hrad chátral a byly uskutečněny jen dílčí stavební úpravy a záchranné akce, hl. v 18. století, v první polovině 19. století a poslední v letech 1940-1944 dr. knížetem z Windischgrätzu (Líbal-Heroutová-Lancinger 1970, passim, srovnej Menclová 1972, I, 369, Menclová 1972, II, 292).

V současné době je hrad ve správě Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody Západočeského kraje se sídlem v Plzni. Od doby převzetí byly a jsou prováděny záchranné akce, tj. nejnutnější statické zabezpečení jednotlivých částí areálu Geocindustrií Stříbro, souběžně je zpracována předprojektová studie hradního areálu (SÚRPMO Praha) a studie rekonstrukce Huertova křídla (Rudný projekt Brno), vše v souladu se záměry Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Plzni.

OBR. 1 HRAD VELHARTICE - PLÁN

OBR. 2 STRATIGRAFIE SONDY

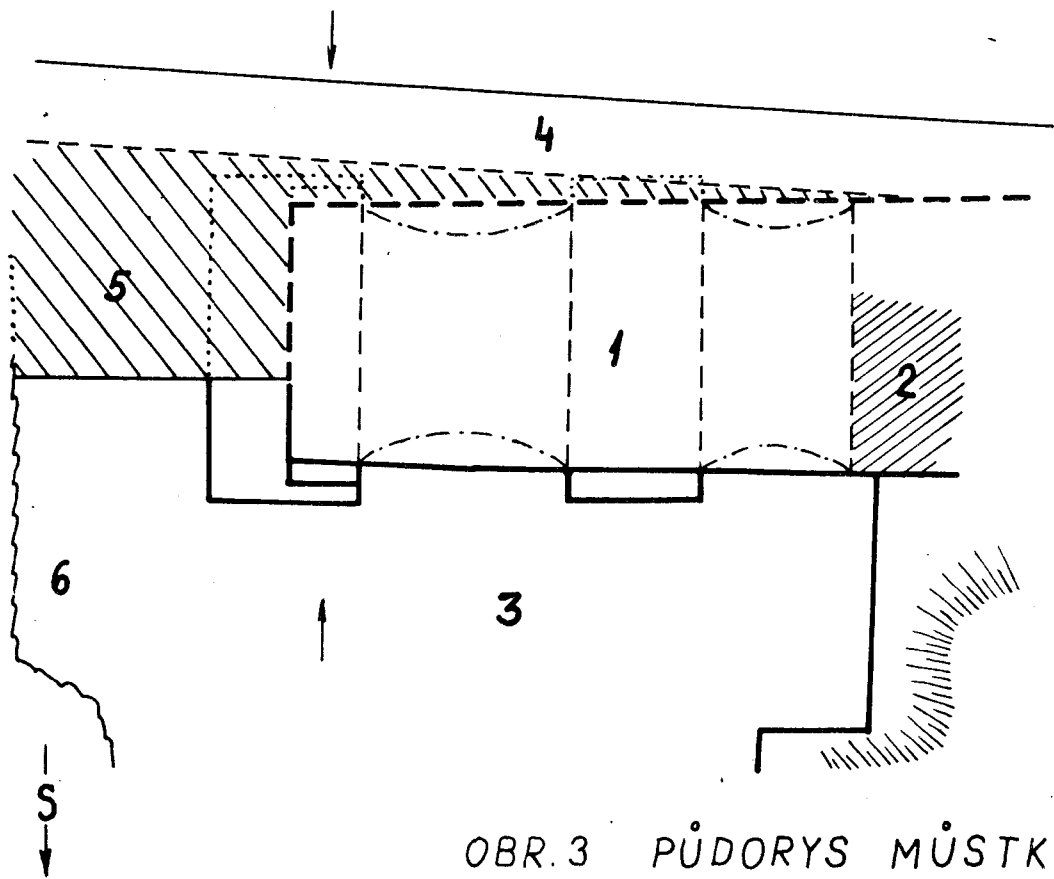
Od roku 1980 bylo přikročeno k sondážním pracím a k ověřovacímu průzkumu jak architektonickému, tak archeologickému (Hanzlíková-Hus, 1981, 101-106). Současně byly zajišťovány a opravovány zbytky hradního pivovaru, se kterým se počítá pro budoucí provozní prostory hradu, zatímco v Huertově křídle (rekonstrukce v blízké budoucnosti) má být expozice sklářství a prostory MNV (Hanzlíková-Hus, 1981, 105).

Na konci roku 1980 bylo pokračováno v rekonstrukčních pracích na státním hradě Velhartice. Jednou z prvních etap bylo zpevnění nájezdové rampy, vedoucí od brány do horního hradu a oprava tarasní zdi rampy. Tato rampa poměrně plynule přechází od temene ostrožny k tarasní zdi, která vlastně odděluje v těchto partiích horní hrad od dolního hradu. Koncem října 1980 byla zjištěna při opravě tarasní zdi zazděná, částečně klenutá prostora, zprvu považovaná za sklípek vedoucí kolmo do tělesa rampy. Po vyklizení sutě (hlína, velké kameny, cihly, kořeny apod.) bylo konstatováno, že konec předpokládaného sklípku není zazděn, ani zahrazen skalou, ale existuje tu volný, nyní pochopitelně sutí zavalený prostor. Klenba musela proto patřit mostu! Tento most byl na jedné (jižní) straně dodatečně zahrazen tarasní přízděnou zdí a z druhé strany musel být zasypáním příkopu zarovnan s terénem.

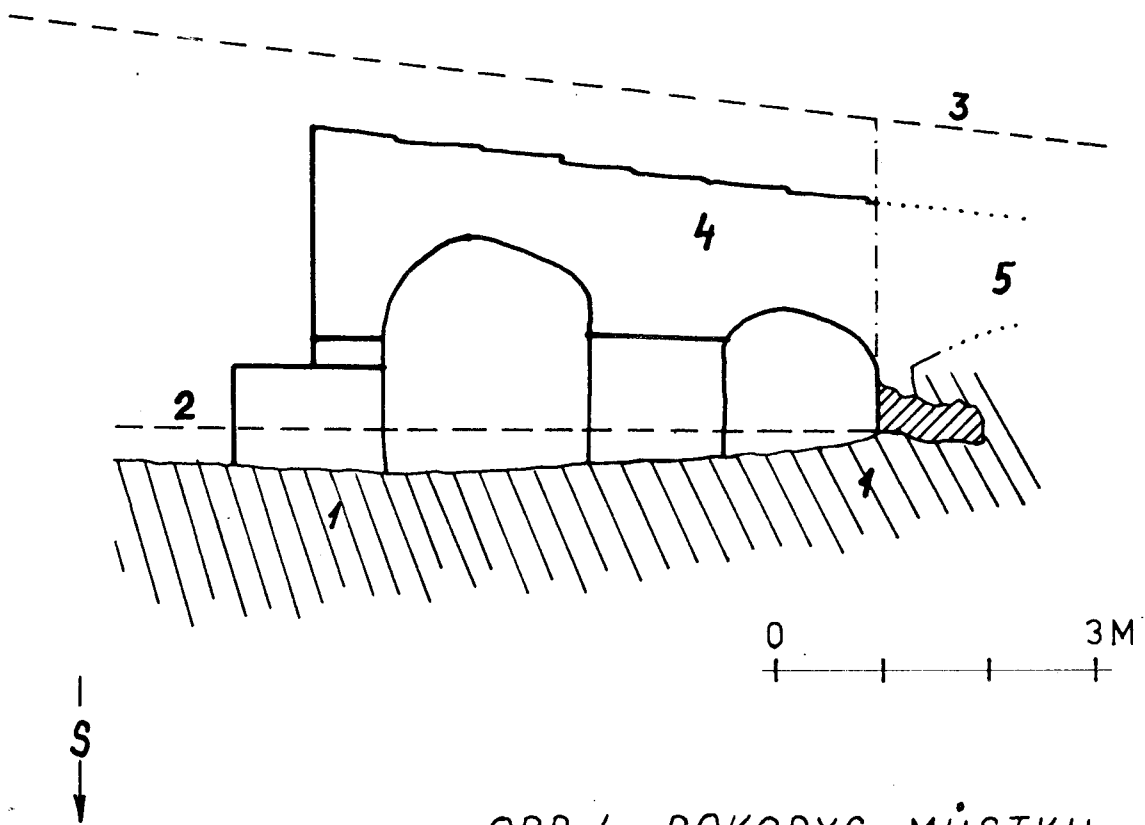
Na jaře a počátkem léta 1981 dosáhly vrty, sloužící původně ke zpevnění nájezdové rampy betonovými injekcemi, v oblasti za předpokládaným mústkem hloubky přes 3m. V červnu 1981 po silných deštích došlo k částečnému sesedání a sesuvu zásypu do již vyčištěného prostoru mostního oblouku, proto bylo přikročeno v září 1981 k archeologickému výzkumu, který byl dokončen v říjnu a v listopadu byl objekt mústku připraven k zazimování a byl odbornou firmou Geoindustrie Stříbro opraven a odvodněn.

K provedení maloplošného odkryvu byl vybrán na severní straně nájezdové rampy obdélník o rozměrech 6 x 7m. Postupem prací bylo nutno podle odkrytých skutečností tvar sondy upravit na nepravidelný lichoběžník, jehož jižní stranou mělo být postupně odkrývané mostní těleso. Sonda byla rozdělena na tři sektory po dvou metrech šířky a byla vybírána po zásypových vrstvách.

- Obr.1. Hrad Velhartice, okres Klatovy. Horní hrad (1) a dolní hrad (2) s nově objeveným mústkem (3) u tarasní zdi rampy. Kreslila V. Rožmberská.
- Obr.2. Stratigrafie sondy po severní straně mústku. Těleso mústku (1) a jednotlivé vrstvy zásypu (A-F). Čárkovaně vyznačena dnešní úroveň dlažby, čerchovaně klenba mústku. Černá povrchová vrstva (ve skutečnosti drn apod.) byla částečně porušena. Kreslila V. Rožmberská, měřil M.Hus.
- Obr.3. Pádorys mústku. Mostní těleso (1) s porušeným západním pilířem u SZ rohu (2) je opřeno o tarasní zeď (4). Sonda po severní straně mústku (3) byla na východní straně ohraničena uměle otesanou skalou (6)-kontreskarpou příkopu. Nezkoumaný prostor (5) je dodnes kryt zeshora mostovkou a cestou. Kreslila V. Rožmberská, měřil M.Hus.
- Obr.4. Bokorys mústku-pohled ze severu. Těleso mústku (4) ještě částečně pokračovalo do nezkoumaného prostoru (5). Původní úroveň (3) povrchu je odlišena od dnešní, uměle položené podlahy (2) nad skalnatým podloží (1). Mezi skálou a novou dlažbou je dnes drenáž a odvodnění. Kreslila V. Rožmberská, měřil M.Hus.

OBR.3 PŪDORYS MŪSTKU

OBR.4 BOKORYS MŪSTKU

Po odkrytí tenké vrstvy humusu a drnu se v některých částech sondy již ukazovalo skalnaté podloží, většinou tu byl zásyp. Dal se rozdělit na 4 vrstvy.

Horní vrstva, překrývající i mostovku, světlé šedohnědé barvy (postupně směrem k jihu měnící tón na šedavou), byla mocná 25-100cm, téměř bez nálezů. Jednalo se patrně o vrstvu z nedávné doby, ať už o násyp, splachy či zvětralínu. Na starých rytinách z 19. století je vidět v těchto místech skálu daleko více obnaženou než dnes (Heber 1848, Sedláček 1897).

Druhá vrstva (rovněž částečně překrývá mostovku) byla tmavší, hnědošedá a šla v podstatě až na skalní podloží. Působila velmi stejnorodým dojmem-byla to hnědošedá zemina, promíchaná kamením, cihlami, prejsy, kořeny, kostmi a keramickými fragmenty. Těch bylo v horních partiích málo, koncentrovaly se spíše ve spodní polovině. Překvapující byl značný počet velkých i malých lomových kamenů, působících dojmem, že jde o destrukci jakési staré, patrně parkánové zdi, v těchto místech ostatně předpokládané. Po skrytí zásypu ve vrstvě (označené B) objevil se již skalní svah, spadající od severu k jihu, až k patám mostních pilířů a končící asi 0-75cm od mostního tělesa.

Těsně u hrany mostu byl homogenní charakter vrstvy B porušen u jihovýchodního rohu sondy čočkou (přibližně 1,5 x 1,5m, od povrchu také asi 1,5m) jemné zeminy světlé barvy. Bylo ji ještě možno rozdělit na severní část světle šedou a na jižní část bělošedé písčité barvy. Tato čočka sahala až do hloubky -3 až -3,5m a byla zcela bez nálezů.

V sousedství této čočky pokračoval na východě zásyp v podstatě stejný jako ve vrstvě B. Tato vrstva byla označena jako C spíše jen pro lepší stratigrafické zhodnocení. Charakter zásypu, barva i nálezy byly stejné jako u vrstvy B.

Obě vrstvy, světlá čočka i vrstva C, téměř souhlasně sahaly až do hloubky přibližně 3 až 3,5m od povrchu, kde se vyskytla další vrstva, označená jako D. Měla tentokrát velmi tmavou hnědočernou barvu, mocnost asi 80cm a obsahovala velmi podobné nálezy jako vrstvy předchozí.

V této vrstvě, v hloubce těsně pod -3,5m, narazili dělníci na pravidelně rozložené kameny, budící dojem dlažby. Brzy se ale zjistilo, že jde o zbytek zídky zazdívající větší mostní oblouk ze severní strany, čímž vskutku vznikl jakýsi sklípek. Tato zídka (bylo zachyceno již jen asi 60-70cm v délce přibližně 2m) je samozřejmě mladší než mostní těleso, neboť byla k němu přistavěna.

Černohnědá vrstva D sahala až k základové spáře můstku, na skalní podloží, tj. do celkové hloubky kolem 4m. Z této hloubky, stejně jako pod mostním obloukem, byly vyzvednuty další keramické fragmenty.

Během skrývání zeminy v sondě byl postupně odkrýván také kamenný můstek. Po vybrání celého zásypu objevily se ve skalním terénu tři zajímavosti.

Jednak v severní části sondy, asi 5-6m od můstku, probíhal napříč příkopem skalní hřeben, který se svažoval jak na sever, tak na jih (tj. k můstku). Na temeni tohoto neširokého hřebene byla pozorována ve skále celkem pravidelná rýha, ve směru V-Z, kterou pracovně pokládám za žlab pro palisádu nebo dřevěný taras (v rýze nebyly zjištěny žádné zbytky zdiva). Tato palisáda by patrně kryla systém horního hradu, konkrétně oblouky velkého mostu.

V severní části sondy, poblíže severovýchodního rohu, byl odkryt v délce asi 80cm zbytek zdi silné přibližně 90cm-původně byla patrně silnější. Jedná se jistě o jižní konec parkánové zídky, jejíž severní část je dodnes velmi dobře viditelná a zazděná v hranolovém pilíři velkého mostu. Tato zeď mohla navazovat na palisádu na skalnatém hřebeni, napříč příkopu.

V jihovýchodním rohu sondy byla odkryta v délce asi 2m uměle kolmo přitesaná skála, přibližně 2,6m od východní hrany mostu a tvořící tak přes 3m hlubokou eskarpu příkopu, jehož kontreskarpou byl čelní, tj. východní pilíř mostu. Tato mezera byla přemostěna buď mostem svoditým, nebo lehkou dřevěnou konstrukcí. Příkop byl uměle upraven zajisté již při vzniku zdejšího opevnění, to je při vzniku hradu.

Po celkovém začištění sondy na severní straně nájezdové rampy jsme tak zjistili, že tu původně existoval přirozený, na některých místech přitesaný skalnatý příkop vedoucí

zpod oblouku velkého mostu až do oblasti parkánu jižně od starého paláce, kde se příkop vytrácí. Byl místy přes 3m hluboký a široký 6-8m. Přibližně v polovině délky byl přerušen skalnatým úzkým hřebenem, který byl využit pro založení palisády či obranného tarasu. Na starém Heberově plánu je tento příkop ještě částečně viditelný. U můstku byl příkop hluboký cca 3,5m. K překonání příkopu posloužil, buď ihned při vzniku hradu nebo nejpozději během 14. století, kamenný dvouobloukový můstek vedoucí z prostoru u dvojboké bašty v délce asi 7m směrem k brance u starého paláce, tj. směrem V-Z. Branka byla původně asi více předsunuta, než dnešní zachovaná zadní část. Necelé 3m od branky, u uměle odtesané skály můstek končil a navazoval patrně na svoditý most či na lehkou dřevěnou konstrukci.

Můstek má přibližně tyto rozměry: zachovaná a odkrytá délka mostovky 5,5m, celková odhadnutá délka mostu asi 7m. Výška mostu na východní straně 3,2m a na západní straně 2,3m. Rozpon většího východního oblouku je 2m a výška od podloží 2,2m. Rozpon menšího oblouku je 1,4m a výška dosahuje 1,3m. Menší oblouk byl při výzkumu zalit betonem (injektáž před zahájením výzkumu), který bylo nutno vybourat. Severozápadní vnitřní stěna byla porušena, ovšem za zdí již začínala skála, takže tato porucha staticky nevedla a můstek se nezbortil. Porucha byla ihned, ještě během výzkumu opravena.

Délka předního, čelního pilíře je 1,4m (bez rozšíření v dolní části pouze 0,65m). Střední pilíř je dlouhý 1,2m. Šířka mostovky po celé délce můstku je průměrně 2,5m. Můstek byl celý postaven z lomového neupravovaného kamene, pouze klenby a nároží pilířů byly postaveny z kamenných pečlivěji vybraných. Jedná se tu o prostý kamenný vzepřený bezkloubový most.

Na konstrukci můstku byly po vybrání zeminy a suťového zásypu zjištěny konstrukční detaily-ústupky mající charakter statického zpevnění (opěrný)-a to u východního pilíře ústupky dva. Spodní měl rozměry 140x35-40cm, na výšku až 130cm, horní se vychyluje od zdi pilíře jen o 20cm a v podélné ose vůbec ne, je stejně dlouhý jako pilíř. Je přibližně o 25cm výše než spodní ústupek, od fabionu klenby je níže o 16cm.

Podobný ústupek, vysoký od podloží cca 220cm, dlouhý jako pilíř a široký 25-30cm, byl zjištěn i u středního pilíře.

Rozbor keramického materiálu:

Keramický materiál ze sondy čítal dohromady 560 střepeů. Jde vesměs o zbytky hrnců, džbánek a zásobnic ze zásypu typického stavebního rumu (viz zbytky cihel, prejsů, kameny apod.), o několik střepeů kachlových. 214 střepeů bylo atypických (téměř 40%), 27 střepeů bylo zdobených (necelých 5%), 45 střepeů bylo zdobeno vleštovanými tuhovanými ornamenty (asi 8%), 57 okrajů představovalo 10% fondu, 54 dnových střepeů a 52 střepeů glazovaných, 54 střepeů z hrubých zásobnic reprezentovalo po necelých 10% fondu, 33 úlomků uch (přes 5%) a 24 zlomků kachlů (necelých 5%). U glazovaných střepeů bylo 1 ucho, 1 nožka a několik okrajů, ze zásobnicových střepeů bylo 10 okrajů, z úlomků kachlů byl 1 prolamovaný a 9 režných.

Rozložení jednotlivých druhů je tedy poměrně pravidelné. Střepey se koncentrovaly hlavně ve vrstvě D (244 střepeů), ve vrstvách B,C bylo 247 střepeů (ač objem těchto vrstev je cca 5x větší), u základů můstku v sondě i pod můstkem bylo nalezeno 69 střepeů.

Ve vrstvách B a C byla ucha většinou pásková prožlábnutá (10), méně široká plochá (se svíslými rýhami nebo na krajích hráněná). Okraje byly zavínuté se spodní plochou přilepenou či přitisknutou (7), kyjovité (5), oble přehnuté (4) a jednou okružní džbánek. Okraje zásobnic většinou oble přehnuté a šikmo seříznuté, jednou zavínutý. Dnové střepey byly všechny podsýpané, se spodní rovnou, zdrsňenou plochou. Výzdoba na několika střepech byla zastoupena V vpichy (3 případy), pásy vpichů, vodorovnými rýhami, plastickými lištami, radélkem (kolmé obdélníčky)-vše po dvou případech, jednou byl střepep zdoben rytou girlandou. 28 tenkých tmavě šedých až černých střepeů s cementově šedým jádrem bylo zdobeno vleštovanými spirálami, křivkami a pásky v tuze. Ze 40 glazovaných střepeů bylo nejvíce hnědých odstínů- 13 proměnlivého odstínu, 6 temně hnědých a po dvou střepech žlutohnědých a středně hnědých. Jeden byl zemité hnědé glazury, dva hnědé střepey měly zelený okraj, jeden žlutě glazovaný. Zvláštní byly 3 případy téměř černé glazury, jednou byla žlutošedá, dvakrát zelená. Všechny případy byly s vnitřní glazurou, u jinak barev-

ných okrajů přecházela glazura i na vnější stranu, jednou však byla po celé vnější straně (tmavě medová se žlutými křivkami). Atypické střepy byly šedých odstínů, kvalitně redukčně pálené, patrně obtáčené, se stejně barevným či světlejším jádrem. Datování okrajů, uch, výzdoby i glazury lze položit do 16. století, resp. i do 15. století, výzdobné prvky mohou se vyskytnout i ve 14. století, ovšem některá glazura (černá, vícebarevná aj.) spíše až v 17. století. Datace obou vrstev nejspíše do průběhu 16. století s doznáním na počátku 17. století, s povlovným přechodem ze století 15.

Velmi podobný ráz měla keramika z vrstvy D. Pásková prožlábnutá ucha (9) se střídala s mladšími úzkými, řezanými (3), okraje zásobnic byly oble přehnuté, ve dvou případech zavínuté a jednou oble čtvercové. Okraje hrnců a džbánek byly ponejvíce zavínuté (7), dále bylo 5 okružích džbánek, 3 okraje oble přehnuté se spodní plochou podříznutou, 2 podvinuté a 1 kyjovitý. Glazované střepy hnědých odstínů. Úlomek tmavě zeleného kachle měl stylizovanou ozdobu tvaru renezančního pilíře. Kachle ve vrstvách B, C byly hlavně glazované (zelené odstíny), 4x rezné. Výzdoba na střepech z vrstvy D sestávala z rytých linií a vlnic (4 případy), dvakrát se vyskytla plastická prstovaná lišta, dvakrát bylo tělo nádoby zdobeno šupinovým ornamentem, nejvíce bylo zastoupeno radýlko (6) v podobě svislých obdélníčků a krokví. Jednou byl střep zdoben bílou barvou. Atypické střepy a dna jsou stejné jako ve vrstvě B a C. Datace této vrstvy je stejná jako výše-opět 16. století, s možností zastoupení 15. století (hl. výzdoba má starší charakter).

Střepy ze základů mostku (z úrovně základů v sondě mimo mostní těleso i z úrovně základů pod mostkem-přímo ze základové spáry se nepodařilo vytáhnout žádný střep, nebyly zde nálezy) reprezentovala ucha, široká plochá i pásková prožlábnutá, okraje ostře přehnuté a okružích (po třech případech), zavínuté, kyjovitý a oble přehnutý. Zajímavý byl talíř zdobený vlešřovanou tuhovanou spirálou a prolamovaný rezný kachel. Oba glazované střepy byly medově hnědé barvy, zdobené střepy tu nebyly. Datace opět stejná jako ve vyšších vrstvách, snad pouze do půli 16. století.

Veškerý keramický materiál je uložen v ZČM v Plzni pod registračním číslem 84-3. V zásypu příkopu vyzvedli dělníci polovinu kamenné dělové koule, bohužel bez bližších nálezových okolností, koule je uložena v KS SPPOP v Plzni.

Datace mostu vyplývá z nálezů keramiky a ze souvislostí. Zásyp, který zasypal příkop v prostoru mezi velkým mostem a parkánem dolního hradu (i můstek samotný) lze datovat do konce, resp. přelomu 16. a 17. století. Keramika obsažená v zásypu má i prvky 15. století a celého 16. století. Pro vznik příkopu a tedy i mostku přes něj zbývá 14. století, maximálně i první polovina 15. století. Stejněho stáří podle nálezů je ale i zídka, druhotně přizděná k oblouku prvního oblouku ze severní strany. Můstek tehdy musel ztratit svůj obranný charakter a jeho oblouky se využily jako sklípky-patrně v době postavení dolního hradu v první třetině 15. století, za stavebních úprav pánů z Hradce. Můstek sám je tudíž starší a lze jej datovat do 14. století.

Zánik můstku můžeme datovat poměrně přesně. Obranný charakter příkopu před horním hradem přestal být plnohodnotný v 15. století, tehdy se začal příkop zasypávat. Celý příkop byl pak poměrně najednou (viz dosti jednolitý ráz zásypů ve všech vrstvách) zahrnut krátce po roce 1600. Zasypáním této překážky (včetně můstku ovšem) a zarovnaním s terénem tak vznikla dlouhá táhlá nájezdová rampa od dvojboké bašty u vstupní brány až k brance horního hradu. Na jižní straně byla rampa zpevněna proti sesouvání tarasní zdi, která rampu zafixovala a povrch rampy byl vysypán šterkem, jehož asi 20cm vrstva byla objevena na mostovce i v sondě, až dva metry od můstku (vrstva F zásypu). Dá se usuzovat, že tato rampa vznikla během značných stavebních úprav za nového pobělohorského majitele dona Martina Huerty de Hoef, který tu v letech 1628-1631 vystavěl impozantní renezanční křídlo s arkádami (Hanzlíková-Hus 1981, 103) a zrušil opevnění horního hradu (část jižní obvodové zdi se našel při sondáži v roce 1982). Pro vozy se stavebním materiálem pro novou stavbu byla široká a pohodlná nájezdová rampa přirozeně vhodnější komunikací, než úzký kamenný můstek, navíc přerušovaný a přecházející ve svoditý.

Datace můstku do 14. století je dosti překvapující. Starších kamenných mostů je v Čechách velmi málo. Nepočítáme-li zbytky Juditina mostu, biskupského mostu v Roudnici,

mostu na Vyšehradě a v Praze "Na můstku", jsou v celku zachovány jen některé staré mosty. Písecký most z roku 1296, Kamenný čili Karlův most v Praze (1357), most Věch svatých v Kladsku (1390) lze považovat za starší nebo stejně staré jako nově objevený můstek na Velharticích. Všechny ostatní mosty jsou mladší, i monumentální velký most velhartický, Plášťový most v Českém Krumlově, mosty na Lemberku, Dobronicích a v Pardubicích, silniční mosty v Děčíně a Brandýse nad Labem, o mladších barokních mostech nemluvě. Částečně zachované zbytky mostů na Choustníku a Hasištejně jsou sice gotické (Menclová 1972, passim), ale v těchto případech nešlo o klenuté mosty, byly tu pouze zděné pilíře spojené dřevěnou konstrukcí a mostovkou.

V listopadu 1981 byl celý můstek připraven k zazimování, to je současně s tarasní zdí byl opraven odbornou firmou a prostor pod oblouky a mezi mostem a skalním svahem byl vydlážděn a vydrenážován. Nová podlaha z plochých lomových kamenů byla položena přibližně o 25-35cm výše nad základovou spáru. Pod ní byla drenáž, pro kterou bylo nutno vyhloubit prostor i pod základovou spáru, sama o sobě totiž zaujala téměř 50cm. Stěny sondy na východě a západě byly sesvahovány, celý prostor vyčištěn a upraven pohledově. Na straně k nově vyčištěnému příkopu (tj. do sondy) byla na můstku postavena tenká parapetní zídka z lomových vybraných kamenů z ohledů na bezpečnost chodců.

LITERATURA

- Hanzlíková, H., Pohořalá, J. 1978: Velhartice hrad, záměr na obnovu a využití. Nepublikovaný rukopis práce uložen v archivu KS SPPOP v Plzni.
- Heber, F.A. 1848: Böhmens Burgen, Vesten und Bergschlösser VI. Praha.
- Hanzlíková, H., Hus, M. 1981: Sondážní práce na hradě Velharticích. Archaeologia historica 6, 101-106.
- Hostaš, K., Vaněk, F. 1900: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Sušickém. Praha.
- Kouba, J. 1962: Velhartice. Plzeň.
- Líbal, D., Heroutová, M., Lancinger, L. 1970: Velhartice, státní hrad. Stavebně historický průzkum. Nepublikovaný rukopis práce uložen v archivu KS SPPOP v Plzni.
- Maillard, M. 1946: Stavíme mosty. Dějiny mostního stavitelství. Praha.
- Menclová, D. 1972: České hrady I.-II. Praha.
- Nálezová zpráva ZČM v Plzni č. 3005_1984.
- Sedláček, A. 1897: Hrady, zámky a tvrze království Českého XI. Praha.

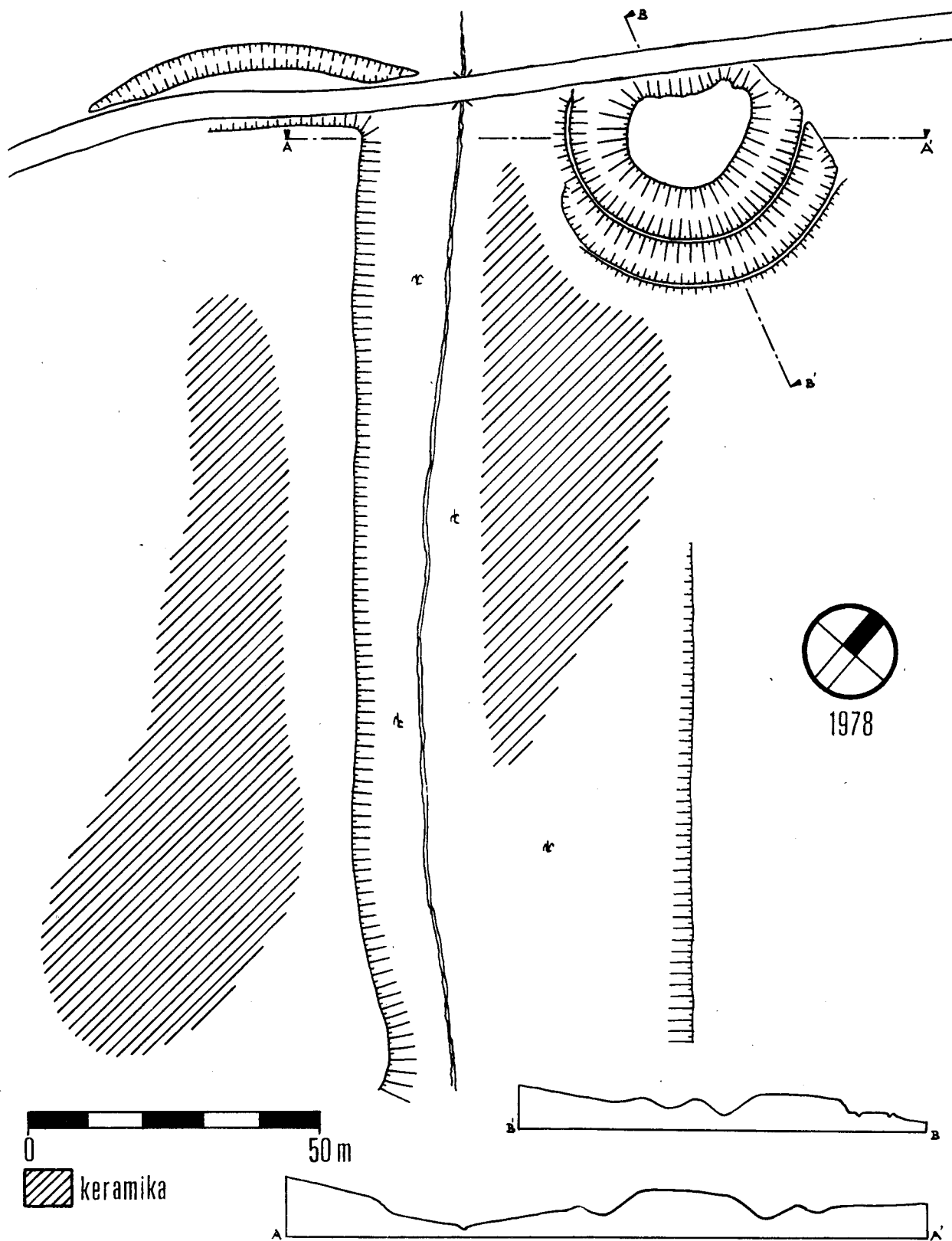
Opevnění v ZSO jihozáp. Moravy

V. Navrátil

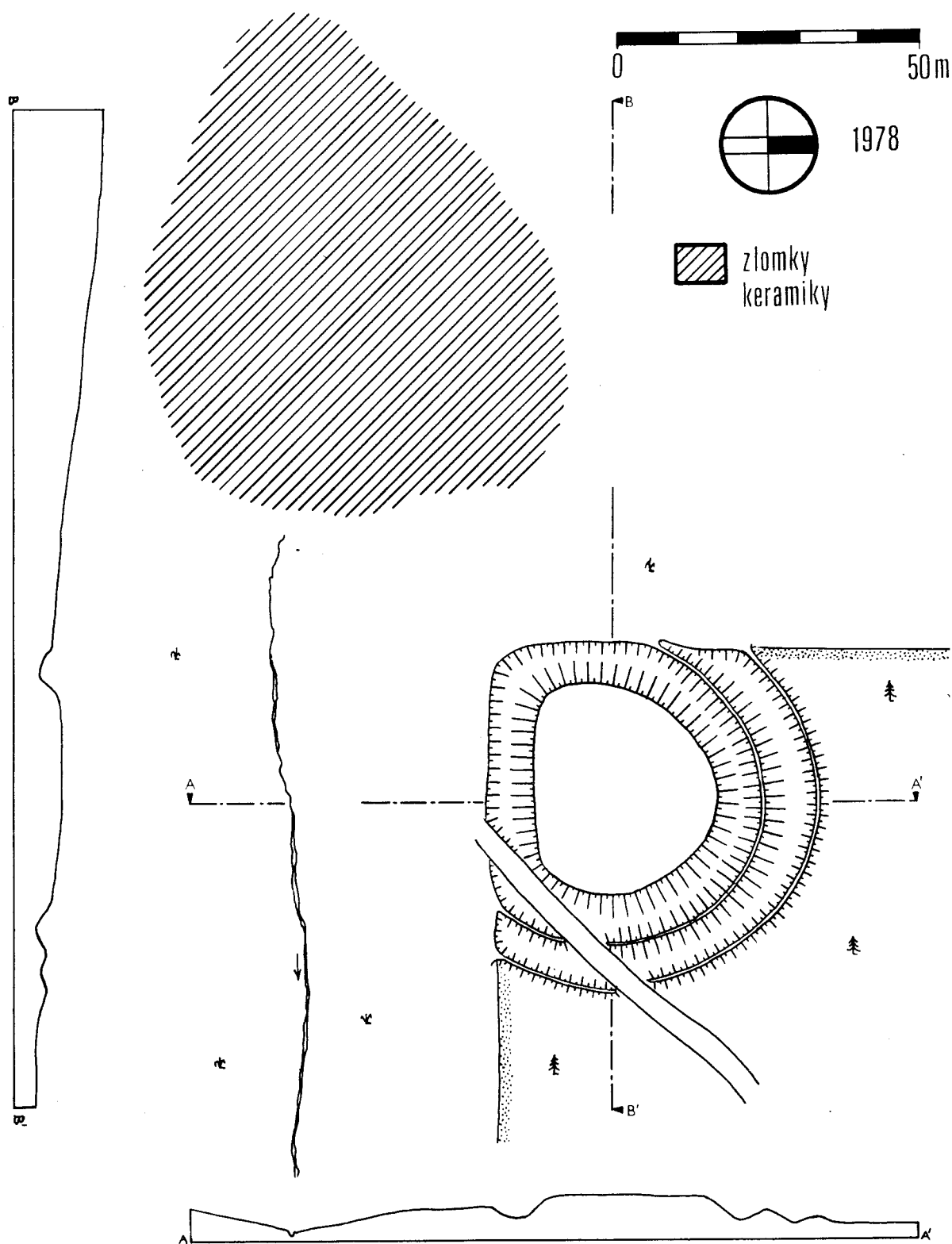
V oblasti jihozápadní Moravy je značná koncentrace zaniklých středověkých osad. Region je zkoumán jak z hlediska písemného materiálu, tak i průzkumem přímo v terénu již od konce minulého století (Slavík 1893, 24-32). V současnosti věnují oblasti zvýšenou pozornost Z. Měřínský (1976, 405-418, 1982, 113-156, 1983, 177-204) a J. Bláha (1982, 334-342).

V několika zaniklých osadách se nacházela drobná opevnění, která jsou dochována ve formě terénních úprav. V mnohých případech, například pokud není opevnění v zaniklé osadě doloženo listinným materiálem, je funkce objektu vykládána nejrůznějšími způsoby. Navíc jsou o jednotlivých lokalitách často uváděny nepřesné a zkreslené informace, jež jsou přenášeny nekriticky z jedné práce do druhé. - Bude jistě přínosem, povšimneme-li si též vztahu jednotlivých drobných opevnění k vlastní osadě, tato problematika bývá řešena (Chotěbor 1982, 357-366) na základě vyhodnocení současné situace či indikačních

Obr. 1- ZSO ČÍŽOV (kat. úz. Stará Říše)

Obr. 2 - ZSO ŠTÍTKY (kat. úz. Svojkovice)

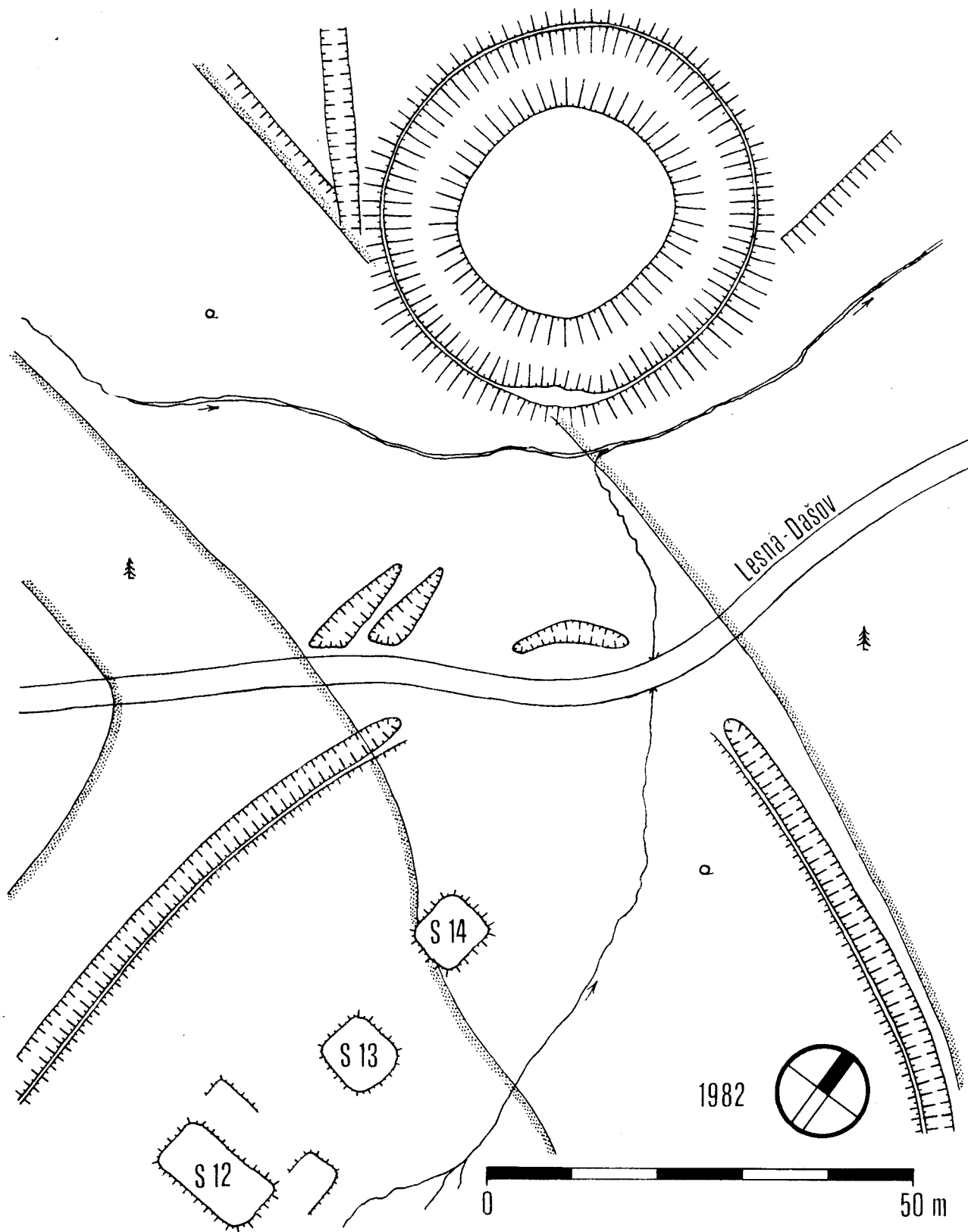
skic stabilního katastru. Avšak v zaniklých lokalitách lze předpokládat stav nepozměněný následným historickým vývojem.

1. Doposud nejvíce zkoumanou lokalitou je zaniklá středověká osada (dále ZSO) Čížov (Bláha 1977, 49-50, 1982, 338-339, Měřínský 1976, 408-409, 1977, 49-50). ZSO stávala mezi Starou Říší a Vápovicemi (okr. Jihlava, Stará Říše, mapa okr. Jihlava 1:50 000, 202mm od jižní a 412mm od východní sekční čáry, parcelní čís. 1983) v místech zvaných "Sády". Na ZSO upomíná též název trati "Čížovské zákopy", jihovýchodně od místa zaniklé vsi se nachází "Čížovský rybník". Osada byla položena na potoce, jenž se přibližně po 300m vléval do říčky Váповky. Podle svědectví obyvatel nedalekých Vápovic i na základě údajů vlastivědné literatury (Tiray 1913, 333) byly ještě před regulací potoka v prostoru ZSO patrné základy jednotlivých stavení. Jediným dochovaným pozůstatkem zaniklé vsi je drobné opevnění na levé straně potoka. Je kruhového půdorysu - plošinu o průměru přibližně 15m obtáčejí dva příkopy s valy (obr.1). Šířka příkopů se pohybuje v rozmezí 8-9m, hluboké jsou max. 2m, přičemž je nutno předpokládat jejich značné zanesení, plošina totiž slouží jako "černá skládka" nepohodlného materiálu, a to i po intervenování v okresním tisku (Navrátil 1982, 4). Na plošině opevnění nebyly zjištěny pozůstatky základového zdiva. Jihozápadně položená část opevnění je narušena silnicí Stará Říše-Vápovice. Zarovnané jsou též příkopy na severní straně opevnění.

ZSO Čížov je poprvé doložena k roku 1358 (ZDB I, s. 37, č. 408). Na základě rozboru keramiky získané z lokality lze dobu vzniku osady posunout do konce 13. století (Bláha 1977, 49). Zánik osady vymezuje J. Bláha léty 1492-1505 (1982, 339). Ačkoliv o ZSO Čížov existuje, oproti mnohým jiným zaniklým osadám na jihozápadní Moravě, poměrně hojný listinný materiál, není v žádném záznamu doložena přítomnost opevnění ve vsi, není doložen majitel opevnění s přízviskem z Čížova. J. Bláha (1977, 56) uvažuje o strážní funkci opevnění, i když na druhé straně připouští, že nejsou k dispozici zprávy o opevněních s podobným účelem. Ve své úvaze vyšel patrně ze skutečnosti, že v oblasti jihozápadní Moravy se nachází více opevnění s neobjasněným účelem (Radkov, Dyjice, Štítka u Svojkovic, Stříliště u Radonína, Mutišov aj.), vždy v blízkosti významné historické stezky. Podobně v prostoru Čížova procházela poměrně frekventovaná, tzv. Váповská stezka (Málek 1962, 193-197). Relikty zaniklé cesty byly zjištěny západně od opevnění. Dnešní silnice kopíruje tuto cestu a pokud se skutečně jedná o pozůstatky "Váповské stezky" je pozoruhodná skutečnost, že procházela v bezprostřední blízkosti opevnění. - Z hlediska situování opevnění vůči zaniklé vsi vyslovil J. Bláha (1977, 49) názor, že opevnění stávalo uprostřed vesnice. Z. Měřínský (1976, 408) klade vesnici na levý břeh potoka jihovýchodně od opevnění. Povrchovým sběrem keramiky z okolních ploch byla zjištěna její značná koncentrace na pravém břehu potoka, sběr potvrdil též přítomnost osídlení na jeho levém břehu. Naopak negativní byl výsledek sběru keramiky z ploch severně a severozápadně od opevnění. Zajímavé je upozornění zaměstnance Okresní zemědělské správy v Jihlavě V. Vítkoviče. V extrémně suchém létě a podzimu roku 1983 došlo k rozdílnému vzrůstu kulturní plodiny v poli na levém břehu potoka (asi 50m od okraje polní parcely). Při pohledu z protilehlého svahu údolí se odlišný vzrůst plodiny projevil rozdílným zbarvením několika ploch obdélníkového půdorysu. Lze předpokládat, že vzrůst plodiny byl ovlivněn podpoверхovými destrukcemi stavení. - Z doposud získaných poznatků lze vyvodit, že vesnice se skládala ze dvou řad stavení po obou březích potoka. Opevnění uzavíralo dispozici vesnice na jejím severozápadním okraji, v nejvýhodnější strategické poloze.

2. Další zaniklou středověkou osadou s přítomností drobného opevnění jsou Štítka (okr. Jihlava, Svojkovice, mapa okr. Jihlava 1:50 000, 203mm od jižní a 316mm od východní sekční čáry, parcelní čís. 293, 340). Lokalita se nachází v trati zvané "Štítka" a v místě se dochovaly pouze relikty opevnění nazývaného "Hradiště". Opevnění je nepravidelného kruhového půdorysu - v jihozápadní části je plošina opevnění mírně protažena. Plošina výrazněji nepřevyšuje okolní terén a byla obehnána dvěma příkopy a valy, přičemž vnitřní příkop je dochován po obvodu celého opevnění (obr.2). Vnější příkop a oba valy jsou na jižní a západní straně sneseny. Příkop obtáčející plošinu opevnění dosahuje maximální hloubky 3m, vnější příkop je mělký, stejně tak val nedosahuje takové mohutnosti jako val

Obr. 3 - ZSO DAŠOVICE (kat. úz. Štěměchy)

vnitřního příkopu. V jihovýchodní části je opevnění narušeno novodobou lesní cestou.

ZSO Štítky je písemně doložena k roku 1257 (CDB II, s. 275, č. 281). V polovině 14. století je v okolí vsi dolováno zlato. Po těžbě zůstaly v okolním terénu výrazné stopy. Osada zanikla někdy v 2. polovině 15. století. Poslední doklad o osadě jako bezpečně osedlé se vztahuje k roku 1417 (ZDB I, s. 309, č. 334). Osada je zmiňována ještě v pozdější době, ale není jasné, zda se již jedná o osadu pustou či ještě osedlou. Navíc je situace komplikována přítomností Štítek Malých a Velkých, název Štítky byl součástí pojmenování dnešních Hor u Předína (okr. Třebíč) ve tvaru "Wes Hory Sstitky", jak je doložen v urbáři Zachariáše z Hradce k r. 1570 (Tiray 1913, 196). Avšak v žádné z písemností není zmínka o opevnění ve Štítkách či o šlechtici s příslušným predikátem. "Hradiště" ve Štítkách je občas mylně ztotožňováno se sídlem vladyckého rodu ze Svojkovic, jako se naposledy stalo v publikaci Hradu, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, I. - jižní Morava (1981, 221). Sídlo tohoto rodu je třeba hledat ve Svojkovicích, sousedících ze ZSO Štítky. Štítky byly především hornickou osadou, nevlastnil je jednotlivý šlechtic - nákladnictví mělo v rukou město Jemnice (CDM, s. 443, č. 607, s. 444, č. 609).

Neobvyklé je situování opevnění. Pravděpodobně opět uzavíralo dispozici vesnice nebo se nacházelo na jejím okraji, neboť v zalesněných plochách východně a jižně od opevnění nebyly zjištěny relikty stavení, zvýšená koncentrace zlomků keramiky byla zjištěna v poli západně od opevnění. Na základě povrchového průzkumu lze stanovit pouze polohu vlastní zaniklé osady, o jejím charakteru nelze však říci nic bližšího. Avšak i z uvedených skutečností je patrné, že fortifikace ve Štítkách se nacházela ve strategicky nejméně výhodné poloze - v mírném svahu pod vesnicí. Opevnění zcela splývá s okolním terénem, a tak se nelze divit, že n.p. Geoindustria při revizi lokalit se zaniklou těžbou zlata vedl napříč fortifikací geologickou sondou v domnění, že se jedná o odval šachtice. - Otázka funkce opevnění není doposud uspokojivě zodpovězena. Snad mělo opevnění přímou souvislost s důlním podnikáním v okolí Štítek, s ochranou těžby.

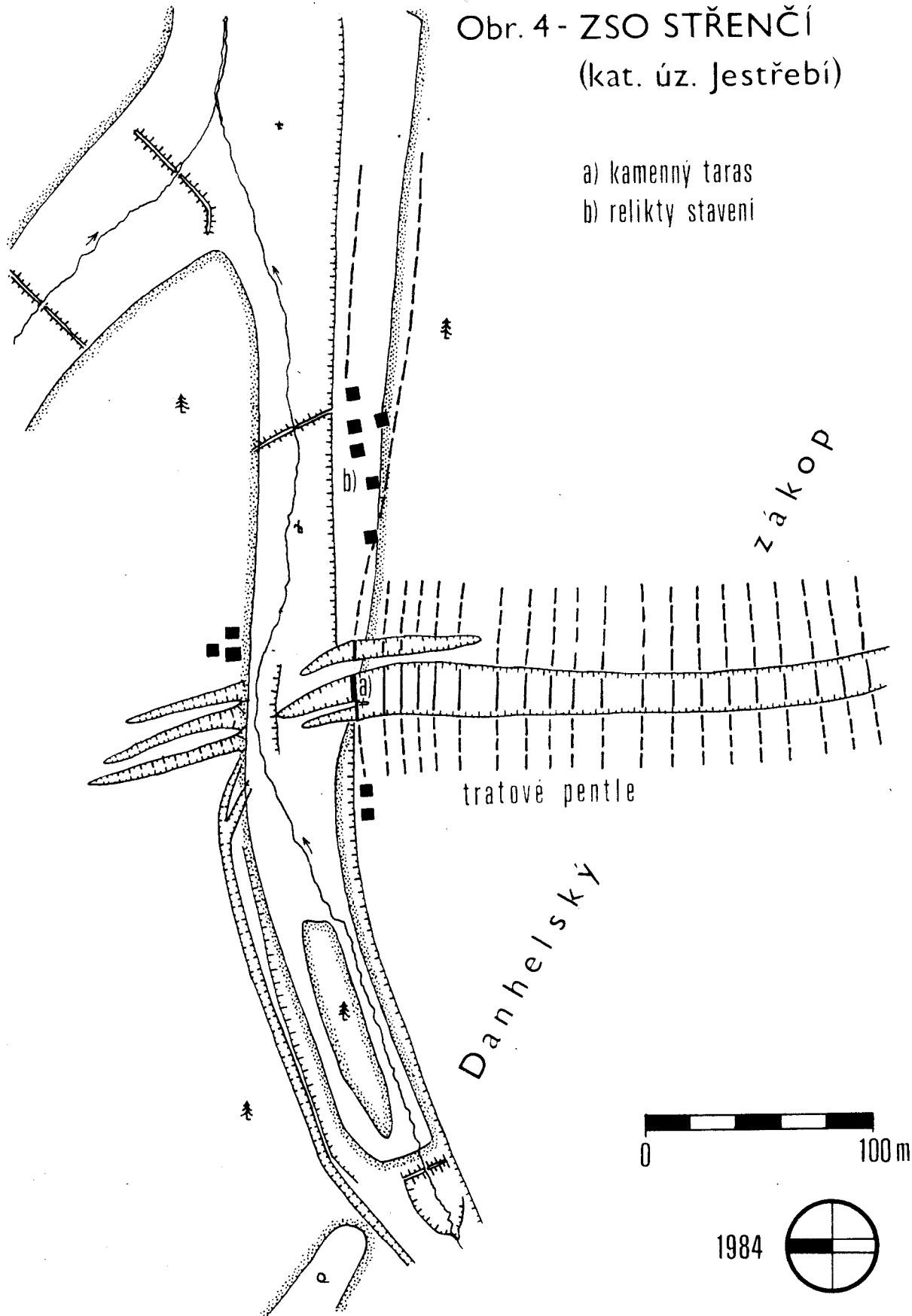
3. Třetí ZSO s přítomností drobného opevnění jsou Dašovice (okr. Třebíč, Štětěchy, mapa okr. Jihlava 1:50 000, 219mm od jižní a 252mm od východní sekční čáry). Ves je poprvé připomínána roku 1353, kdy její polovina náležela Heraltovi z Heraltic (ZDB I, s. 17, č. 73). Roku 1386 je uváděn Jan z Heraltic, jenž prodal Dašovice Filipovi z Lechovic (Hosák 1938, 42). K roku 1409 je jmenován Viknan Rivola z Dašovic a Předína (Hosák 1938, 44). Poslední zmínka o vsi jako osedlé je z roku 1464 (P IV, s. 101, č. 435), o dva roky později, tedy roku 1466, je již pustá (ZDB II, s. 48, č. 135).

Lokalita se nachází jihozápadně od Štětěch v místech zvaných "Hradiště", "Na Dašovicích", v lesnických mapách je místo zaniklé vsi vedeno pod označením "Pastviště". Doposud jsou patrné relikty 32 stavení prokázané terénním průzkumem (Navrátil 1938, 217-229). Odděleně, v ose dvouřadé vsi^{*)} obehnané příkopem a valem, stávalo drobné panské sídlo, po němž se dochovalo tvrziště (obr.3). Plošina opevnění má nepravidelný kruhový půdorys s největším naměřeným průměrem 25m a nejmenším 19,5m. Val tvrziště je pravidelného kruhového půdorysu a materiál k jeho navržení byl získán vyhloubením příkopu. Vrchol valu převyšuje plošinu opevnění, která je ve stejné výškové úrovni jako terén západně od opevnění. Příkop dosahuje hloubky 4m a jeho šíře (měřeno z okraje plošiny k vrcholu valu) dosahuje 11m. - V publikaci V. Nekudy a J. Ungera (1981, 105) se hovoří o tvrzišti čtvercového půdorysu, zatímco pod heslem Zašovice (str. 321) jsou uvedeny

*) V Historické geografii (Navrátil 1983, 218) jsem ZSO Dašovice typologicky klasifikoval jako krátkou dvouřadou lesní lánovou ves (podobně Z. Měřínský 1977, 40). Údaj je nutno na základě doposud provedeného povrchového průzkumu zaniklé plučiny poopravit. Východně od ZSO byly zjištěny pozůstatky traťového či úsekového dělení zaniklé plučiny, které nepřísluší lesním lánovým vsím. Těmto plánovitě založeným vsím odpovídá záhumenticové dělení plučiny (Láznicka 1946, 36-37).

Obr. 4 - ZSO STŘENČÍ
(kat. úz. Jestřebí)

- a) kamenný taras
- b) relikty stavení

skutečné údaje o Dašovicích a opevnění. Ačkoli Zašovice na čas v 15. století zanikly (stávaly poblíž dnešních Zašovic, okr. Třebíč, v místech "Na spálených"), nejsou dochovány pozůstatky ani vesnice, ani opevnění. Snad jde o omyl způsobený podobností názvů vesnic, snad je převzat z Lánových rejstříků Znojemského kraje z roku 1672, kde jsou v kat. úz. Štěměch uváděny Zašovice "zarostlé lesem" (uloženo pod sign. D 1262b., ed. Matějka 1982, 87). Ve skutečnosti se však jedná o Dašovice.

Opevněná vesnice i drobné opevnění byly od sebe odděleny. Mezi vlastní vesnicí a opevněním zůstal volný prostor přibližně 30m, jímž protéká potok. Opevnění stálo v mělkém údolí, v nižší poloze než opevněná vesnice.

Ačkoli se dochovaly základy hospodářských a obytných stavení v prostoru ZSO, jakékoliv základy objektu chybí na plošině opevnění. Této skutečnosti si již povšimnul J. Tiray (1913, 376-377), kdy základy jednotlivých stavení v ZSO byly patrnější než v současnosti. Stejně tak nebyla v prostoru opevnění zjištěna kulturní vrstva, naopak z plochy zástavby ve vsi je snadné získat v hojném množství zlomky keramiky, mazanici, uhlíky z vývrátů. - Na základě výše uvedených zjištění lze konstatovat, že rozhodné slovo k problematice drobného opevnění v Dašovicích by mohl říci pouze archeologický průzkum.

4. Čtvrtou ZSO na jihozápadní Moravě, v níž se nacházelo drobné opevnění - tvrz - je Střenčí (okr. Jihlava, Jestřebí, mapa okr. Jihlava 1:50 000, 462mm od jižní a 346mm od východní sekční čáry, parcelní čís. 857). - Již roku 1337 jsou uváděni vladykové ze Střenče (Trenče), bratři Vok a Erhard (Šebánek 1932, 122). O vsi se poprvé hovoří roku 1358 (ZDB I, s. 32, č. 277). Roku 1386 vzal Bohuš z Chmelné do spolku na ves Lovětín (dnes ZSO západně od Stonařova) Buzka ze Střenče namísto Albrechta, syna Pešíka z Hrozovic (Richter 1953, 15-16). Tentýž Buzek tvrz ve Střenči roku 1390 prodává (Nekuda - Unger 1981, 275). Roku 1408 došlo ke konfliktu mezi dvěma majiteli tvrze ve Střenči - Ondřejem z Trenče (Střenče) a Dobešem z Krnčic, kdy Ondřej z Trenče obsadil násilně i druhou polovinu tvrze (P II, s. 135, č. 603, Měřínský 1977, 42). Konflikt zřejmě nebyl vyřešen smírnou cestou, protože již roku 1409, kdy Dobeš z Krnčic vložil Zdenkovi a jeho manželce Anně ve Střenči polovinu dvora s polovinou místa opevnění, je místo tvrze v zápisu označováno jako "Twrzistye" - tvrzíště (ZDB I, s. 283-284, č. 25, Měřínský 1977, 38) - Samotná vesnice se naposledy připomíná jako osedlá roku 1437 (ZDB I, s. 355, č. 420). V půhonu Václava z Valdštejna a Brtnice proti Hynkovi z Valdštejna z roku 1466 se Střenčí uvádí jako pusté (P IV, s. 218, č. 940b).

ZSO Střenčí se nachází v údolí při soutoku dvou bezejmenných potoků, v místech zvaných "Na Křemči". Stavení osady se rozkládala po obou březích potoka. Doposud byly zjištěny relikty 11 stavení. Tvrz je literaturou podle lidové tradice uváděna na pravém břehu potoka (Měřínský 1976, 412, Nekuda - Unger 1981, 275), kde prý na bývalé opevnění upomíná kamenná zeď (obr.4). - Tato zeď ve skutečnosti plnila zcela jinou funkci.

Nutno především vyzdvihnout skutečnost, že Střenčí se nacházelo na jedné z větví tzv. haberské stezky, jak dokládají zápisy v jihlavských městských knihách a tzv. popravčí knize, pocházející z rozmezí let 1374-1415 (MKJ I, 184, II, 39, IV, 19a-2, Měřínský 1976, 412). Relikty stezky se dochovaly přímo v zaniklé vsi. Větev haberské stezky procházející Střenčí zanikla patrně v období válek krále Jiřího z Poděbrad s Matyášem Korvínem, nejspíš po roce 1467, kdy oblastí byla vedena křížová výprava do Čech (Dobiáš 1936, 170-172) a kdy v okolí této větve stezky zaniká značný počet osad, což dokládají jak písemné materiály, tak doposud provedený průzkum na jednotlivých lokalitách (Měřínský 1976, 405-418). Když po zániku vsi zanikl snad na místě ZSO tzv. Kamprlovský plužnický dvůr, byla část plužiny zaniklého Střenčí dál využívána, přičemž bylo k obhospodařování využito i úvozů již nepoužívané stezky. Plužina měla traťové dělení, podobně jako plužina ZSO Střenčí. Jednotlivé traťové pásy (pentle) probíhaly rovnoběžně s osou údolí. A právě v místech, kde se úvozy zaniklé cesty prudce svažovaly k brodu ve vsi, byl plužinový okraj zajištěn proti splachu půdy kamennou zdí - tarasem. Lze předpokládat, že k postavení kamenného tarasu i k vyrovnání prudkého klesání úvozu za ním bylo použito materiálu ze základových zdí stavení ZSO. Potvrzuje to sonda, kterou provedl Z. Měřínský (1976, 412) v nevelké vzdálenosti od kamenného tarasu. Byl získán poměrně značný počet

keramického materiálu, ale nebyla zjištěna kulturní vrstva.

Otázka tvrze v zaniklém Střenci zůstává stále otevřenou. Možnost identifikování místa tvrze podporuje skutečnost, že se již podařilo nalézt jak relikty jednotlivých stavení, tak pozůstatky zaniklé plužiny, a to ve třech vývojových převrstveních.

LITERATURA

- Bláha, J. 1977: Výsledky revize drobných středověkých opevnění v horním Podyjí. ArchH 2, 45-58.
- Bláha, J. 1982: Výsledky průzkumu zaniklých středověkých sídlišť v horním Podyjí a jejich význam pro poznání vývoje osídlení jihozápadní Moravy. VVM XXXIV, 334-342.
- Dobiáš, J. 1936: Dějiny Pelhřimova II. Pelhřimov.
- Hosák, L. 1938: Historický místopis země Moravsko-slezské. Praha.
- Chotěbor, P. 1982: K situaci a stavební podobě vesnických feudálních sídel. ArchH 7, 357-366.
- Kol. aut., 1981: Hrad, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, I. - jižní Morava. Praha.
- Lázníčka, Z. 1946: Typy venkovského osídlení na Moravě. Brno.
- Málek, J. 1962: Zemské stezky na jihozápadní Moravě. ČSPS LXX., 193-197.
- Matějek, F. 1982: Lánové rejstříky Jihlavského a Znojemského kraje. Praha.
- Měřínský, Z. 1976: Průzkum zaniklých středověkých osad na moravské straně Českomoravské vrchoviny v letech 1962-1970. AR XXVIII, 405-418.
- Měřínský, Z. 1977: Středověké hrádky a tvrze na jihozápadní Moravě. ArchH 2, 37-44.
- Měřínský, Z. 1982: Studium dějin osídlení na Moravě a ve Slezsku. ArchH 7, 113-156.
- Měřínský, Z. 1983: Poznámky k možnostem rekonstrukce území zaniklých středověkých vesnic na jižní a jihozápadní Moravě. Historická geografie 21, 177-204.
- Navrátil, V. 1982: Ctiboří bylo u Jihlavy. Periodikum Jiskra, č. 22, 4.
- Navrátil, V. 1983: Povrchový průzkum zaniklé středověké osady Dašovice a její zaniklé plužiny. Historická geografie 21, 217-229.
- Nekuda, V., Unger, J. 1981: Hrádky a tvrze na Moravě. Brno.
- Richter, V. 1952: K nejstarším dějinám Třeště. ČSPS LXI, 7-37.
- Slavík, F.A. 1893: Zaniklé osady na panství Brtnickém. ČMatM XVII, 24-32.
- Šebánek, J. 1932: Archivy zrušených klášterů moravských a slezských, 1. Inventář pergamenů z let 1078-1471. Brno.
- Tiray, J. 1913: Vlastivěda moravská. Telecký okres. Brno.
- CDB II. - Codex diplomaticus et epistolaris Bohemiae II. Praha 1912 (ed. G. Friedrich).
- CDM VII. - Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae VII. Brno 1858 (ed. P. Ritter v. Chluměcky).
- ZDB I., II. - Moravské zemské desky, kraj brněnský I. Brno 1856, II. Praha 1950.
- P II, IV - Libri citationum et sententiarum seu - Knihy púhonné a nálezové II. Brno 1873, IV. Brno 1881 (ed. V. Brandl).

Použité zkratky:

- ArchH - Archaeologia historica
AR - Archeologické rozhledy
ČMatM - Časopis Matice moravské
ČSPS - Časopis Společnosti přátel starožitností
VVM - Vlastivědný věstník moravský

Hrad v DOBŘANECH

o. Rychnov nad Kněžnou

M. Plaček

Obec Dobřany v podhůří Orlických hor je známá především terénními automobilovými závody. Málokdo ví, že bezprostředně za skálou, již dosahuje autokrosově závodiště nejvyššího bodu, se v lese nacházejí rozsáhlé zbytky dobřanského hradu.

Stavebník si pro zbudování hradu vybral skalnatou ostrožnu stupňovitě se svažující ke Zlatému potoku. Její střední zvýšenou část využil pro jádro hradu a nižší plošinu na západě jako předhradí. Šíje byla přerušena příkopem 25 m širokým a dosud 6,5 m hlubokým, jehož kontreskarpa je prodloužena v severojižním směru příčnými valy. Na šíjový příkop se napojují podélné příkopy a valy ohraničující střední část ostrožny. V severovýchodním rohu v nejnižší části se nalézá výrazná prohlubeň po studni.

Jádro hradu je přibližně obdélného tvaru o rozměrech 83 x 27 m a po východní a jižní straně bylo lemováno parkánem, po němž zůstaly nepatrné zbytky zdí. Na západě je snížený vstupní prostor ohrazený původně hradbou s drobnou baštičkou na severozápadě. Koridor od jihozápadu vedl do úzkého nádvoří mezi relikty paláce na severu, ohradní zdi s drobným objektem na jihu a suťovým kuželem bergfritu na západě.

Bergfrit stál za bariérou čelní zdi, která je nejlépe dochovanou zděnou částí hradu. Je silná 1,5 m a je mírně zalomená. Bergfrit byl válcového tvaru, o čemž svědčí část vnitřního líce zdi. Extrapolovaný průměr vnitřního prostoru je asi 3 m, vnější rozměr se dá předpokládat 9 - 10 m.

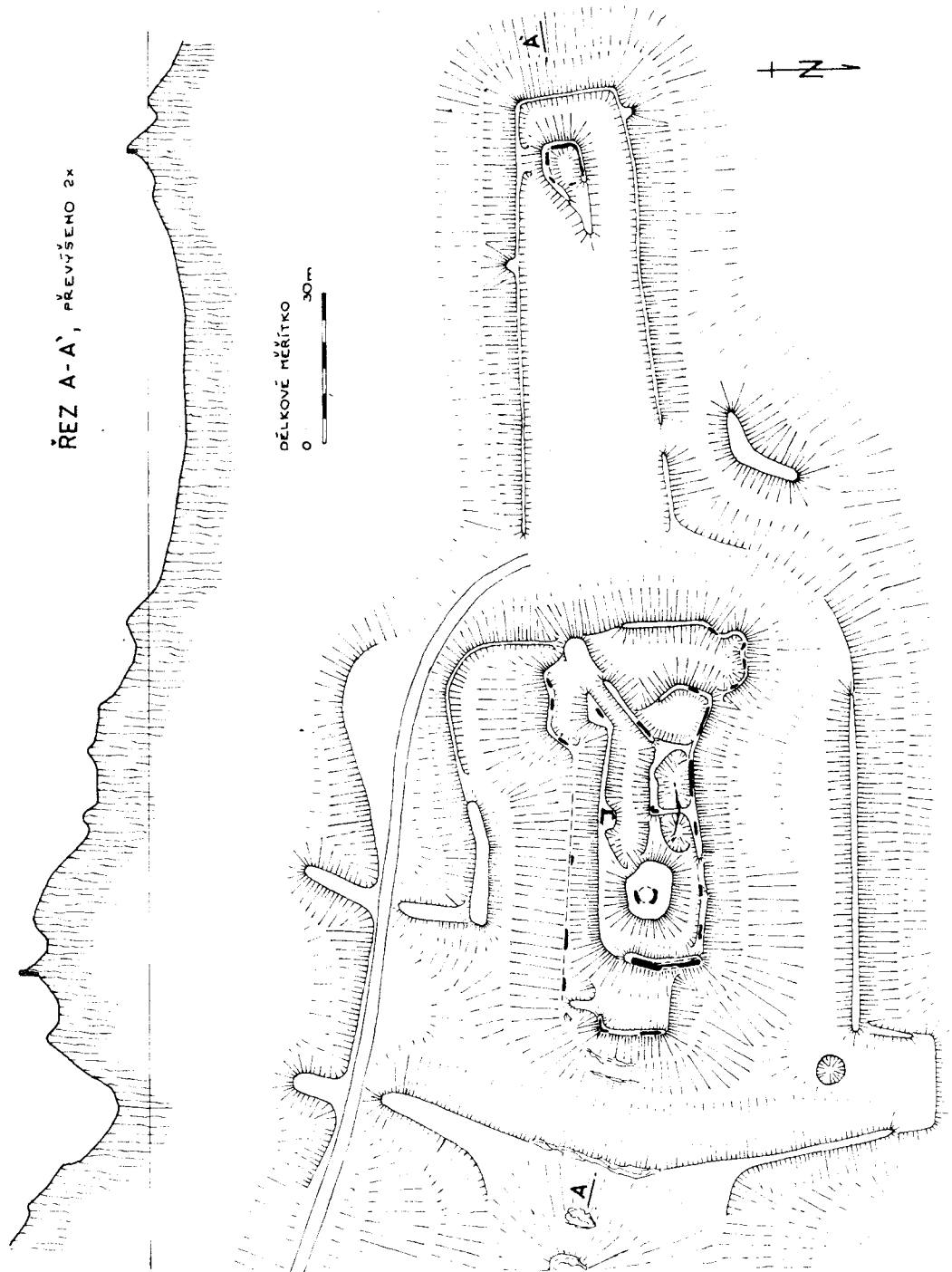
Palác se nezachoval ve zřetelné podobě. Jasná je pouze jeho šířka, která činí 9 m, délkově není za současného stavu možno rozměry určit. Není vůbec zřejmé, zda k němu patřila plošina na západní straně, nebo prohlubeň na straně opačné a jistá je jenom střední deprese s amorfním zdívkem na obvodu. Naproti paláce byl k ohradní zdi přistaven na spáru objekt rozměrů 2 x 2,5 m neznámého určení.

Na hradní jádro navazuje východním směrem protáhlé předhradí. Je dlouhé přibližně 110 m a průměrně 27 m široké. Z jeho ohrazení se zachoval jen nízký a úzký val s takřka pravouhlými nárožními. Je to snad pozůstatek rozesuté zdi, neboť s výjimkou severovýchodu, kde je zbytek krátkého valu a příkopu, příkop chybí. Nelze tedy předpokládat, že se jednalo o opevnění jen dřevohlinité. Pro upřesnění by však bylo třeba provést sondáž, která by odhalila rovněž podstatu a smysl dvou nevelkých výstupků na jihu a severozápadě.

Nejpozoruhodnějším objektem předhradí je útvar na jeho západní straně. Lícované i amorfní zdivo na obvodu vyvýšeniny vymezuje objekt o rozměrech 9 x 8 m, jehož jedno nároží je snad skoseno. Stála zde evidentně věžovitá stavba vysunutá na konec ostrohu a umožňující kontrolu komunikace v údolí Zlatého potoka, což z jádra hradu nebylo možné.

Zajímavé je rovněž vedení příjezdové cesty. Proti obvyklému překročení šíjového příkopu mostem vedla cesta po jižním úbočí ostrožny podél celého horního hradu. Pak zatočila doprava a zaústila do předhradí. Z něho po další změně směru vstoupila do již zmíněného vstupního prostoru hradního jádra. Z hlediska dispozičního uspořádání je trasa cesty zcela logická a řešení silně připomíná severomoravský Edelštejn, kde je rovněž jádro hradu v čele a předhradí ukryto za ním.

Je podivuhodné, že značně rozsáhlá a zajímavá zřícenina nenašla odpovídající místo v odborné literatuře, což je asi způsobeno absolutní absencí historických zpráv. Tak např. Umělecké památky Čech (1977, 276) je vůbec v hesle Dobřany neuvádějí a dokonce ani důkladný A. Sedláček (1883) nemá pro tuto lokalitu samostatnou stať. Kromě několika rozptýlených zmínek je obsaženo více pouze v poznámce pod čarou u Frymburka (Sedláček 1883, 65). V ní autor vyslovuje domněnku, že zbytky tohoto "rozsáhlého tvrdého hradu" mohou být původním sídlem oné větve Drslaviců píšící se ve 14. stol. po Dobrušce. V sa-

ŘEZ A-A', PŘEVÝŠENO 2x

DĚLKOVÉ MĚŘÍTKO
0 30m

Dobřany - hrad
 Terénní náčrt a řez objektem
 Stav z dubna 1984
 "Krokováno, doměřováno pásmem"

motné Dobrušce, která byla na město vysazena před r. 1320 a nazývala se původně Leštno (Sedláček 1883, 43, 44) panské sídlo asi nebylo. Jinde se předpokládá, že nové jméno získalo město po zaniklém sídle, o němž se neví kde stávalo (Dostál 1974, 155), nebo se lokalizuje do ploché krajiny západně od města (Umělecké památky Čech 1977, 273).

Páni z Dobrušky se objevují poprvé v l. 1312 - 1317. Byli to Čeněk, Jan, Sezima a Mutina, synové údajně Mutiny z Kostomlat, jenž se nabytím Skuhrova zakoupil v Orlických horách (Sedláček 1883, 43, 46). Z Dobrušky se psal ještě Sezima připomínaný 1359, který získal Opočno a jeho syn Jan píšící se i po Opočně a zejména Frymburku (Sedláček 1883, 45, 46, 63). Důležité jsou též zprávy o patronátě farního kostela v Dobřanech, jenž vykonávali v l. 1358 - 1401 páni z Dobrušky (Sedláček 1883, 63, 65). Po bezdětném Janovi dědil jeho nechvalně proslulý synovec Jan Městecký z Opočna, nepřítel husitů. Když orebské bratrstvo dobylo r. 1425 Opočno a Frymburk, byl nucen se s nimi smířit, aby dostal zboží zpět (Sedláček 1883, 47).

Z uvedených skutečností se zdá, že myšlenka ztotožnění dobřanského hradu se sídlem, po němž se psali páni z Dobrušky, je značně pravděpodobná. Typologicky bergfritová dispozice s válcovou věží za čelní zdi přelomu 13. a 14. stol. odpovídá a významná je též existence farního kostela. Bohužel pokusy o povrchový sběr byly prakticky negativní a tak nelze tuto představu podepřít hmotnými nálezy. S rozšířením majetků se další členové rodu psali po nových sídlech a poměrně odlehlý hrad v nadmořské výšce 630 m n. m. byl zanedbáván. Po pravděpodobném dobytí husity r. 1425 propadl hrad tak intenzivní zkáze, že se v dalších majetkových převodech neuvádí ani jako pustý. Pokud je tato hypotéza správná, má existence předsunuté věže velký význam, neboť by se doba výstavby podobných fortifikací posunula do první čtvrtiny 15. stol. O všem může rozhodnout pouze důkladný archeologický průzkum, pro nějž jsou zříceniny dobřanského hradu z titulu omezené doby trvání a existence dalších specifík vědeckým námětem.

LITERATURA

O. Dostál a kol. - 1974: Československá historická města. Praha.

A. Sedláček - 1883: Hradby, zámky a tvrze království českého II. díl. Praha.

Umělecké památky Čech - 1977: Umělecké památky Čech A/J, svazek první. Praha.

Hrad ŽELEZNICE či dvůr TŘEBEKOV ?

o. Plzeň - sever, k. ú. Jarov

J. Anderle, P. Rožmberský, V. Švábek

V zatím nejdokonalejším díle o českých hradech a tvrzích je mimo jiné popisován také hrad Železnice na Plzeňsku (Sedláček 1937, 125). Lokalita se nachází na k. ú. Jarov (okr. Plzeň - sever), mezi Jarovem a Hromnicemi, asi 300 m JJZ od bývalé hájovny Třebekov, na pravém břehu bezejmenného potoka, levého přítoku říčky Třemošné, v okrese Plzeň - sever. A. Sedláček se pozastavuje nad neobvyklým způsobem opevnění a pokládá je za velmi staré. Jméno této lokality autor neznal a tak vyslovil domněnku, že se jedná o sídlo Čěče ze Železnice, hrad Železnici (Sedláček 1937, 125, Sedláček 1908, 1033). K této domněnce jej vedl fakt, že Čěč ze Železnice prodal počátkem osmdesátých let 12. století cisterciáckému klášteru v Plasích vesnice Býkov, Vlčkov a jakýsi újezd (Čechu-

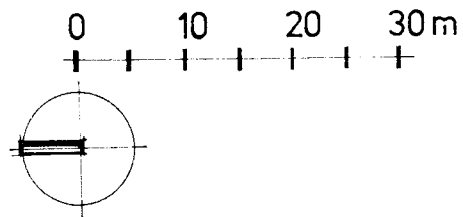
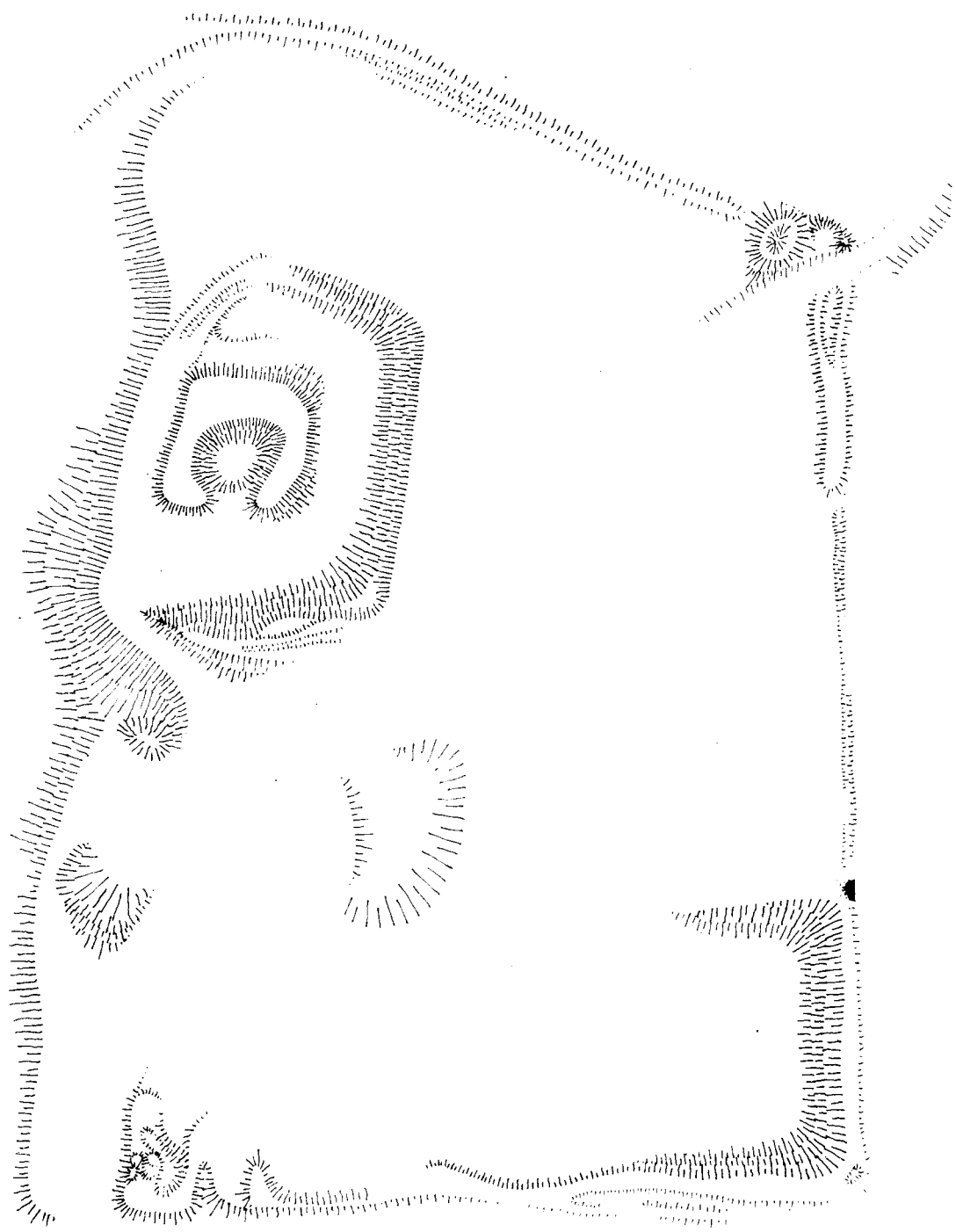
ra 1979, 242). Ves Býkov, nyní stejnojmenný dvůr vzdálený od lokality jen 2,5 km (zanikla), Vlčkov zanikl, nyní jej nelze lokalizovat (ve výčtu klášterního majetku z roku 1250 již není uveden) a blíže neurčený újezd je některým z Újezdů plaského kláštera, nejspíše zaniklý Újezd u Kaznějova, nyní hájovna, vzdálená od lokality 7 km.

Dříve bylo sídlo pánů ze Železnice kladeno neurčitě někam na Radnicko nebo Rokycansko (Orth - Sládek 1870, 996). Se Sedláčkovou novou lokalizací Železnice však někteří badatelé nesouhlasili. Významný regionální pracovník V. Kočka (1930, 8, 252) tvrdil, že zříceniny u Jarova nejsou panským hradem, ale starým slovanským hradištěm, J. Urban (1946, 111) píše, že se spíše jedná o zbytky zaniklé vsi Třebokova. Sedláčkův názor však převládá a hrad Železnice se jako samostatné heslo objevuje v Místních jménech v Čechách (Profous - Svoboda 1957, 827) a okrajově jako status quo v díle D. Menclové (1972, 549) o českých hradech. Hrad Železnice na Plzeňsku se dostal do obecného povědomí také zanesením do turistických map a popisováním v turistických průvodcích (např. Birner 1980, 288).

Povrchový průzkum lokality (Anderle, Rožmberský, Švábek - květen 1984) přinesl nová, překvapující zjištění. Především lze konstatovat, že se v žádném případě nejedná o slovanské hradiště či o hrad z 12. století, ale o relikty hospodářského dvora s tvrzí (viz podrobný popis lokality dále). Nečetná zlomková keramika, získaná zde povrchovým sběrem, pochází ze 14. - 15. století (určil F. Frýda), nálezy jsou uloženy v Západočeském muzeu v Plzni, fond HA, inv. č. 22964 - 22972. Získaný archeologický materiál zatím nedovoluje přesnější datování - lze pouze připustit, že keramika 15. století převládá.

Podle V. Kočky (1930, 251-252) se toto místo v josefském katastru (3686 top. č. 815-819) nazývá "Králov zámek" nebo "zámek Třebokov". Jméno "Králov zámek" vzalo svůj původ od rodiny Králů z Jarova. Již roku 1558 je v Jarově, tehdy Rájově, jmenován Jíra Král a téhož roku drží někteří lidé z Jarova dvořiště od pusté vsi Třebokova v nájmu (Prusík 1972, 13, 22). Sedlák Král z Jarova ve druhé polovině 19. století využíval zříceniny jako kamenolomu - vylámaný kámen prodal ke stavbě Hýrových Hor (Sedláček 1937, 125), bývalého kamenouhelného dolu, který se nacházel v tomtéž polesí jako popisovaný objekt. Druhé označení v josefském katastru, "zámek Třebokov", můžeme s ohledem na výše uvedené skutečnosti považovat za historicky správné jméno lokality, uváděné v odborné literatuře jako hrad Železnice. Třebokov známe z historických písemných pramenů jako ves plaského kláštera, později jako hájovnu Třebekov, místní část obce Jarova. Z přehledu publikovaných zpráv o Třebokově vyplývají některé zajímavé skutečnosti:

- 1250 - ves Třebokov (Tersewokowe) jmenována v papežském potvrzení majetku plaského kláštera (Čechura 1979, 255).
- 1413 - opat plaského kláštera prodal rychtáři z Třemošnice pole u cesty k Třebokovu (Kočka 1930, 46).
- 1420 - císař Zikmund zapsal bratřím Hanušovi a Bedřichovi z Kolovrat na Krašově a Libštejně mimo jiné i ves Třebokov (Třebetko) (Profous - Svoboda 1957, 362).
- 1432 - dělení pánů z Kolovrat - ves Třebokov k Libštejnu (Honomichl 1972, 11).
- 1482 - Burjan z Gutštejna na Nečtinech postoupil Benešovi z Kolovrat berní na několika vesnicích - též na Třebokově (Kočka 1930, 46).
- 1484 - berně ... na všech Rayowie, Trzebokowie, Kaczerzowie ... (Profous 1949, 105).
- 1497 - při prodeji mezi pány z Kolovrat se jmenuje též ves Třebokov, nikoli mezi pustínamí, které jsou jmenovány odděleně (Kočka 1930, 74).
- 1498 - ... právo na polovici Kralovic a na všech ... Dobříeči, Rájově, Třebokově (Profous 1949, 105).
- 1510 - zemřel Albrecht z Kolovrat a mimo jiné i Třebokov měl být vrácen plaskému klášteru (Kočka 1930, 251-252, 264).
- 1513 - dědicové Albrechta z Kolovrat vydali plaskému klášteru zástavy - mimo jiné i pustý Třebokov (Kočka 1930, 264).
- 1518 - Třebokov zastaven Albrechtovi z Gutštejna (Kočka 1930, 251-252).
- 1539 - podstoupen Třebokov Gryspekům ke Kaceřovu (Kočka 1930, 251-252).

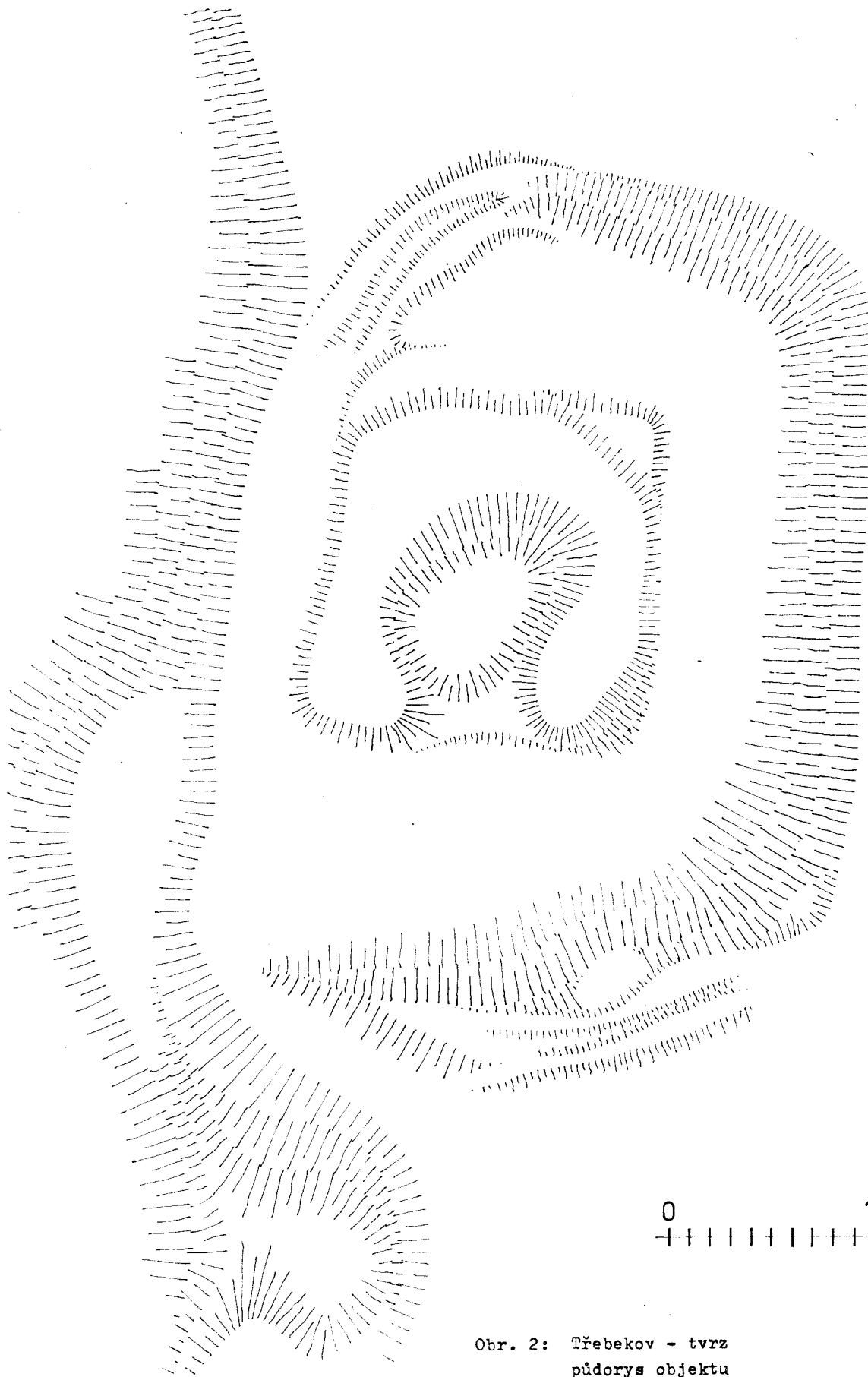
Obr. 1: Třebekov - dvůr
celková situace lokality

- 1540 - výčet lesů ke Kaceřovu - též les Třebokovsko (Kočka 1930, 50).
 1544 - zámek Kaceřov ... též vsi a dvory pusté jmenovitě Trzebokow, Ssebikow ... k tomu les Trzebokovsky ... (Profous - Svoboda 1957, 362).
 Ke Kaceřovu též ves a dvůr pustý Třebokov (Profous 1949, 283).
 1546 - zámek Kaceřov - Trzebotow, Trzemossnicze ... (Profous - Svoboda 1957, 362).
 Zámek Kaceřov - vsi a dvory pusté ... Ssebikow, ... Cziecziny, ... Trzebotow ... (Profous 1951, 246).
 1558 - Třebokov, ves pustá, dědiny ke dvoru Třemošnickému, dvořiště neb palouky k Jarovu. Lesy a porostliny slove Třebokovská (Prusík 1972, 21, 22, 26).
 1622 - panství Kaceřov, pusté vsi: ... Třebokov, ... (Kočka 1922, 11).
 1623 - celé Kaceřovsko vráceno plaskému klášteru - pusté vsi a dvory: ... Třebokov, ... Obořice, ... (Soukup 1974, 11).
 1760 - vystavěna myslivna Třebekov (J.T. 1944, 3).
 1815 - v myslivně Třebekov se narodil F.A. Heber (Kočka 1930, 252).

Ves Třebokov tedy vznikla ve 13. století, možná i dříve - V. Kočka (1930, 254) se domnívá, že ves Vlčkov (viz výše) spustla a na pustině byl založen Třebokov. Opravdu můžeme předpokládat, že Třebokov byl jednou z mála vsí, kterou klášter v Plasích založil, neboť nevíme, na rozdíl od ostatních plaských vesnic, jak jí klášter získal. Doklady ze 14. století chybí - a přesto právě tehdy nejspíše vznikl třebokovský vrchnostenský dvůr s tvrzí, což vyplývá z rozboru nalezeného keramického materiálu. Dvůr byl založen zřejmě na úkor vesnických pozemků, čímž se asi ves značně zmenšila, jak tomu napovídá zdobnělý tvar "Třebetko" z počátku 15. století. Vznik hospodářského dvora patrně souvisí s přechodem plaského kláštera k hospodaření ve vlastní režii, ačkoli pro toto tvrzení nenacházíme oporu ani analogie (až na výjimky) v dochovaných pramenech (Graus 1957, 354) z doby předhusitské. V neklidném 15. století měnil Třebokov často majitele, což jistě nepřispívalo k hospodářské prosperitě a pravděpodobně vedlo k zániku dvora i vesnice - na zánik lokality z hospodářských důvodů soudí také např. F. Macháček (1930, 41). Rok 1484 považuje F. Roubík (1959, 67) za poslední, kdy je Třebokov uváděn v pramenech jako existující vesnice, ale z našeho přehledu vyplývá, že existoval ještě roku 1497. Ves a dvůr Třebokov zaniká tedy někdy na přelomu 15. a 16. století, před polovinou 16. století, tedy poměrně brzy po zániku, má již lesem zarostlá třebokovská plužina název Třebokovsko s typickou "zánikovou" koncovkou. K roku 1544 se poprvé z písemných pramenů dozvídáme o existenci tehdy již pustého vrchnostenského dvora v Třebokově, o tvrzišti prameny mlčí. V kaceřovském urbáři z roku 1558 je možno vysledovat další osudy třebokovské plužiny - polnosti, které nezarostly lesem, byly připojeny k třemošnickému panskému dvoru, vzdálenému od lokality více než 1,5 km na JJV. Vlastní místo vsi a dvora, "dvořiště neb palouky", měli v pronájmu lidé z Jarova. Po polovině 18. století byla v místech zaniklého Třebokova vystavěna myslivna Třebekov, ve které se 19. 7. 1815 narodil F. A. Heber, autor prvního díla o českých hradech Böhmens Burgen, Vesten und Bergschlösser. V současné době slouží myslivna k rekreačním účelům.

Všichni badatelé, zabývající se problematikou lokalizace zaniklých vesnic, kladou ves Třebokov na místo myslivny, ovlivněni tím, že myslivna uchovala až na nepatrnou odchylku jméno zmizelé vesnice. Pouze J. Urban, jak uvedeno výše, pokládá zbytky "hradu Železnice" za pozůstatek vsi Třebokova. Aplikace jména Třebokov na tyto relikty je správná, ale je nutno odlišit ves Třebokov od třebokovského dvora a tvrze. Vlastní vesnice mohla stát v místech pozdější myslivny, ale pravděpodobněji se rozkládala někde v těsnějším okolí dvora, snad při potoku. Po jednotlivých vesnických usedlostech se nezachovaly výrazné, v terénu dobře rozpoznatelné destrukce - asi jen náhodný nález keramického materiálu ze 13. století blíže určí polohu vlastního vesnického sídliště. Pak bude možné posoudit také vzájemný vztah vesnice a dvora.

Dvůr Třebokov byl situován na úpatí táhlého návrší stupňovitě vyvýšeném asi pět metrů nad bažinatým dnem údolí, protékaným malým potokem. Byl přístupný cestou přichá-

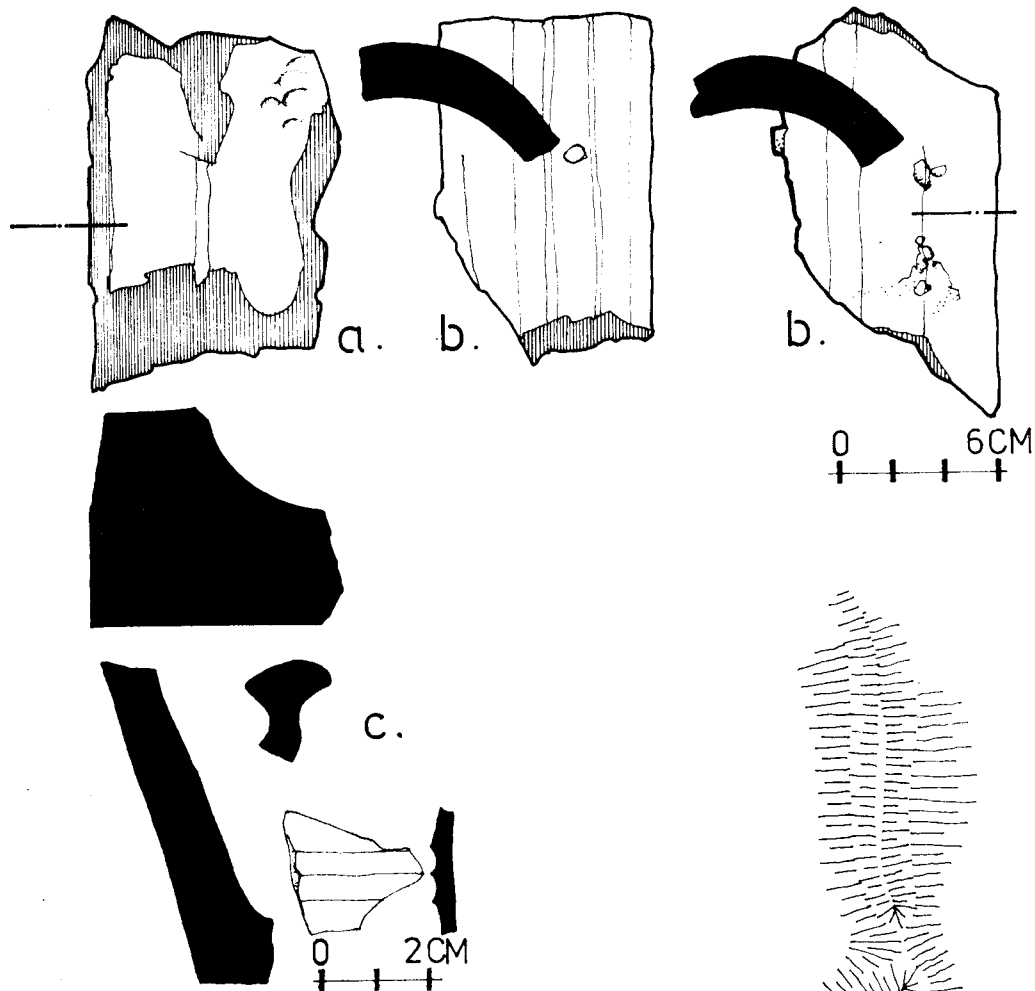
Obr. 2: Třebekov - tvrz
půdorys objektu

zející od západu bokem údolí. Sledovat ji můžeme podle souběžných zářezů a valovitých útvarů. Cesta prochází pod severozápadním nárožím areálu, načež přestává být patrná. Ze situace však plyne, že zřejmě pokračovala ve svahu pod objekty dvora a pak vyústila do přibližně půlkruhového prostoru pod severovýchodní částí areálu omezeného mohutným valem. Střední, potoku nejbližší část valu dnes chybí, byla snad stržena vodou. Cesta se stává opět zřetelnou ve východní části lokality - probíhá tu po vnitřním okraji valu a po kamenném tarasu prudce stoupá do severovýchodní části dvora.

Až na zřetelné vybírání kamene ze zbytků staveb je místo v dobrém stavu bez výraznějších recentních zásahů do terénu. Zastavěný, mírně svažité areál dvora, zaujímající prostor zhruba 110 x 90 metrů, vymezený zbytky kamenné ohradní zdi se delší stranou opírá o hranu terénního stupně nad potokem. Do takto ohraničené plochy jsou umístěny pozůstatky zděných staveb, zahloubené plošiny pro objekty lehčích konstrukcí a další relikty (obr.1).

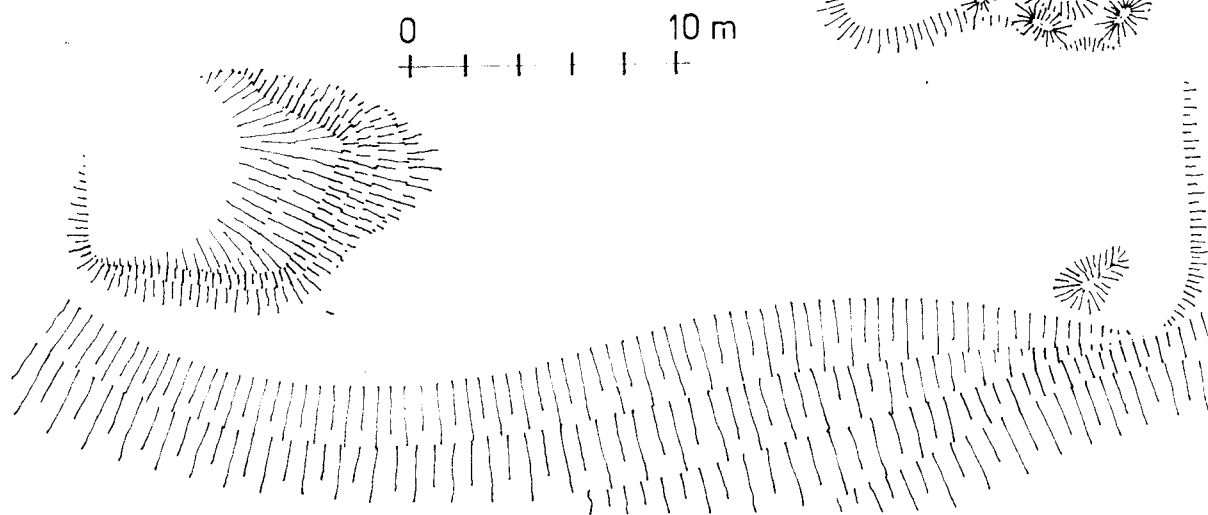
Na okraji terénní terasy, uvnitř ohrazeného areálu, se nalézají pozůstatky velké stavby obklopené podkovou mělkého širokého příkopu s plochým dnem (obr.2). Situace zřejmě vznikla tak, že byla nejprve do svahu zahloubena vodorovná plošina a na ní pak, blíže k okraji terasy, vyzdviženo vlastní stavení. Zůstala po něm nízká destrukce prosybená kamenem. Její tvar je zhruba čtvercový se zaoblenými rohy. Převýšení oproti dnu příkopu činí asi jeden metr. V temeni destrukce je excentricky umístěná prohlubeň, na jejímž dně byla v minulosti vybíráním kamene vyhloubena díra o průměru kolem 1 m. V okolí jámy se nalézají zlomky velmi kvalitních cihel, mezi nimi i část cihly, jejíž užití bok nese známky silného opotřebení, zřejmě sešlapání k jedné straně. Můžeme ji téměř s jistotou prohlásit za součást cihlového schodu, který byl vzhledem ke stupni opotřebení dlouho užíván. Na vnějším okraji příkopu západně od stavby byl nalezen zlomek cihlové tvarovky s výžlabkem. Ve stráni pod objektem se v kamenné sutí hojně vyskytuje malta dobré kvality a pochází odtud zlomky několika prejzů (obr.3). Uvážíme-li, že lokalita sloužila jako zdroj kamene, můžeme objekt rekonstruovat jako vícepodlažní budovu vystavěnou z kamene na maltu na přibližně čtvercovém půdorysu o straně kolem patnácti metrů, zakrytou prejzovou střechou. Nález cihlové tvarovky naznačuje, že stavení nebylo prosté zdobných architektonických detailů, které jsou v tomto prostředí, pokud je nám známo, vzácné. Přístup k objektu se zřejmě nalézal při hraně terasy na severozápadní straně, kde se jeví náznak komunikace - otázka je, zda souvěké s budovou. Byl tudíž nejpravděpodobněji vstup do příkopu, respektive dvorku. Jeho povrch se nejspíše ani v minulosti nenalézal o mnoho hlouběji, jinak by se zachoval alespoň náznak výběhu příkopu do stráně a neexistovala by terasa, lemující severní stranu centrálního stavení. Na vnějším okraji byl příkop ohrazen zdí, jejíž zbytky jsou v několika úsecích patrné. V západní části opevnění ústředního objektu stála snad při hradbě menší stavba. Keramika získaná při povrchovém průzkumu pochází z těchto míst a ze sutě ve stráni. Popsaná mohutná stavba s vlastním opevněním, začleněná do rámce ohrazeného dvořiště, dominovala celé dispozici. Můžeme ji charakterizovat jako tvrz fungující v nejužší součinnosti s hospodářským dvorem, s nímž jak předpokládáme žila ve stejné době, což dotvrzují vazby mezi tvrzí a ostatními objekty dvora.

Západně od tvrze se při hraně terasy táhne fronta pozůstatků objektů někdejšího dvora. Nejvýraznější je rozměrná jáma a asi 1,5 m vysoká kupa destrukce. V severozápadním nároží dvořiště na někdejší možnou přítomnost převážně dřevěných staveb upozorňují méně výrazné terénní útvary. Jižně od nich přiléhá k západní ohradě kratší stranou obdélného půdorysu pozůstatek stavby, v níž se uplatnily zděné kamenné konstrukce. Tvary této destrukce jsou deformovány těžbou kamene a mladšími zásahy (obr.4). Nad touto stavbou byl do jihozápadního nároží areálu situován rozměrný objekt lehčí konstrukce. Zůstala po něm vodorovná plošina zahloubená do svažitého terénu, místy až do hloubky kolem čtyř metrů. Další podobný menší objekt nacházíme blíže středu dvořiště. Veškeré dosud popsané objekty jsou soustředěné v severozápadní části areálu. Jižní část dvora se dnes jeví jako volné prostranství bez výrazných reliktních staveb. V jihovýchodním nároží dispozice existovala dvouprostorová stavba, jeví se jako výrazná kamenná de-

Obr. 3: Třebekov - tvrž
 nálezy z prostoru tvrziště
 a) keramická tvarovka
 b) prejzy
 c) zlomková keramika

Obr. 4: Třebekov - dvůr
 situace v severozápadní části areálu

strukce. Ven z dvořiště odtud vybíhá úsek staré cesty slepě končící v nedaleké rokli (obr.1). V okolí cesty mimo areál dvora nacházíme tři mladší milířístě.

Celý areál dvora byl ohrazen kamennou zdí stavěnou na hlínu, patrnou dnes jako valovitě těleso, jinde sledovatelnou podle stop těžby kamene. V krátkém úseku při velkém zahloubeném objektu je odhalena její základová část (obr.1). Líce zdi byly pečlivě vyzděny z větších lomových kamenů a jádro vyplněno drobnějším kamenem a hlínou. Proto je typické pro úseky ohrady, které podlehly těžbě, že na místě zdi nacházíme vyhloubený žlab, jehož okraje lemují valy hlíny a štěrku, které zde byly ponechány jako nepotřebné. Síla zdi dosahovala téměř jednoho metru.

Pokusme se na základě povrchového průzkumu rekonstruovat dispozici celého komplexu. Ke dvoru přicházela komunikace ze západní strany svahem nade dnem údolí. Probíhala podél severní linie dvora a prudce stoupala severovýchodním nárožím do volného prostranství areálu mezi východní ohradní zeď a tvrz. Tvar hrazení se zde přizpůsobil ústíci komunikaci. Cesta dvorem se stáčela podél ohrazení tvrze a ústila do něho ze severozápadní strany. Ústřední objekt - tvrz - rozkládající se v severovýchodní části areálu hájil severovýchodní, pravděpodobně hlavní vjezd do dvora, a kontroloval podstatnou část přístupové cesty. Kryl ze směru vstupu frontu objektů stojících v severozápadní části dvora. Tyto stavby plnily funkci hospodářskou a obytnou, i když je možné předpokládat jejich uplatnění při obraně areálu, zejména u objektu nad strání, zanechavšího vysokou kupu destrukce. Zahloubené lehčí objekty měly zřetelně hospodářský účel. Ve volné části dvořiště můžeme počítat s dobytčími ohradami a s dalšími lehkými objekty a zařízeními, nezbytnými k provozu dvora. Kromě severovýchodního vjezdu existoval druhý v jihovýchodním nároží areálu, zabezpečený zděnou stavbou pravděpodobně obranného charakteru.

Dnešní přístupová cesta do zaniklého dvora, která sem vchází při severozápadním nároží, nesouvisí se středověkou situací. Jednak přechází přes relikv hrazení, jednak souběžně s ní vede strání zmíněná starší komunikace.

Dvůr Třebokov je ve srovnání se soudobými panskými sídly agrárního charakteru lokalitou zcela vyjímečnou. Neobvyklá je celková koncepce hospodářské jednotky vyznačující se velkorysostí a plánovitostí svého založení. Tyto rysy jsou cizí prostředí drobného venkovského feudála. Poznatky, získané povrchovým průzkumem lokality dokreslují skutečnosti vyplývající z historických zpráv. Lze s jistotou konstatovat, že v Třebokově existoval ve 14. a 15. století dvůr patřící nejspíše Plasskému klášteru, hospodařícímu zde ve vlastní režii. Dominantní součástí dvora bylo opevněné sídlo vrchnosti, kterou zastupoval příslušný hospodářský úředník. Uvedené názory mohou potvrdit analogických situací, které - pokud je nám známo - dosud chybí.

Naskytá se otázka, kde tedy bylo sídlo Čěče ze Železnice, který vykonával vysokou funkci sudího u panovnického dvora a jeho syna Budivoje, v letech 1205 - 1213 majícího stejnou funkci (Sedláček 1937, 125). Majetek, který tento rod vlastnil na sever od Plzně, získali jeho příslušníci jako výsluhu za prokázané služby panovníkovi (Čechura 1979, 242). Býkov, Vlčkov a Újezd byly záhy prodány plaskému klášteru, jako protihodnotu dostal Čěč od kláštera dvůr Sedlecko (Čechura 1979, 243), který je obecně ztotožňován se vsí Sedlcem, připomínanou pak až v 15. století. V 16. století, kdy byl Sedlec pustý, nazýval se Sedlecko a pod tímto názvem byla ves později obnovena. Leží 1 2 km severovýchodně od Plzně a o jejích osudech ve 12., 13. a 14. století a o totožnosti s klášterním dvorem nelze nic určitého říci. Ves Ledce, 9 km SSZ od Plzně, zůstala v majetku rodu poněkud déle. Roku 1269 odkoupil klášter plaský právo na Ledcích od matky dalšího z tohoto rodu, opět Budivoje ze Železnice (Sedláček 1937, 125), který roku 1290 prodal klášteru své dědictví v Ledcích (Čechura 1979, 268), a tak se pání ze Železnice zbavili svého majetku na Plzeňsku. Poslední Budivoj se již nepsal ze Železnice, nýbrž používal predikátu z Isenberka (Profous - Svoboda 1957, 828), což byl tehdy módní, poněmčený název původního sídla.

Nejpravděpodobnějším místem, odkud mohli vyjít pání ze Železnice, se zdá být měs-

tečko a hrad Železnice, 6 km severovýchodně od Jičína ve východních Čechách. Poněkud zaráží vzdálenost jejich držav na Plzeňsku a předpokládaným původním rodu v této části Čech, ale při roztržitosti majetku v ranném středověku je tato situace možná. Hrad na Jičínsku stál na vrchu Železném a je poničen kamenolomem - podle A. Sedláčka (1933, 200) zanikl ještě ve 14. století. Písemné prameny připomínají okolo roku 1320 Ratibora ze Železnice, roku 1343 Jiříka z Ysenberka a další členy tohoto rodu (Profous - Svoboda 1957, 827). Samo městečko Železnice se rozkládá na rozsáhlém ostrohu a zdejší kostel sv. Jiljí (původně sv. Jana Křtitele) datuje stavební průzkum do doby kolem roku 1200 (Kolektiv 1982, 407). Zde nejspíše stálo hradiště (Sedláček 1933, 198), původní pánů ze Železnice, kteří později přenesli své sídlo na Železný vrch. Archeologický výzkum všech uvedených lokalit by zpřesnil datování jejich vzniku, trvání a zániku a také archívni výzkum snad ještě rozmnoží zprávy o tvrzi, dvoru a vsi Třebokově.

LITERATURA

- Birner, Z. 1980: Okolí Plzně. Praha.
- Čechura, J. 1979: Hospodářský vývoj plaského kláštera v době přemyslovské. Historická geografie 18, 233-305.
- Graus, F. 1957: Dějiny venkovského lidu v Čechách v době předhusitské II. Praha.
- Honomichl, A. 1972: Ze zajímavých osudů hradu Libštejn. Vlastivědné listy VI, č. 5, 11-12.
- J. T. 1944: Obce zmizely - jména zůstávají. Nová doba L, č. 278, 3.
- Kočka, V. 1922: Kralovicko za války třicetileté. Kralovice.
- Kočka, V. 1930: Dějiny politického okresu Kralovického I. Kralovice.
- Kolektiv 1982: Umělecké památky Čech IV. Praha.
- Macháček, F. 1930: Vývoj hospodářský a sociální v okrese Plzeňském. Plzeň a Plzeňsko II, 29-56.
- Menclová, D. 1972: České hrady II. Praha.
- Orth, J. - Sládek, F. 1870: Topograficko-statistický slovník Čech. Praha.
- Profous, A. 1947: Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny I. Praha.
- Profous, A. 1949: Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny II. Praha.
- Profous, A. 1951: Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny III. Praha.
- Profous, A. - Svoboda, J. 1957: Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny IV. Praha.
- Prusík, F. 1972: Kaceřovský urbář z r. 1558. Mariánský Týnec. (2. vydání).
- Roubík, F. 1959: Soupis a mapa zaniklých osad v Čechách. Praha.
- Sedláček, A. 1908: Místopisný slovník historický království Českého. Praha.
- Sedláček, A. 1933: Hrady, zámky a tvrze království Českého V - Podkrkonoší. Praha. (2. vydání).
- Sedláček, A. 1937: Hrady, zámky a tvrze království Českého XIII - Plzeňsko a Loketsko. Praha. (2. vydání).
- Soukup, R. 1974: Klášter ve válce třicetileté. Vlastivědné listy VIII, č. 3, 9-11.
- Urban, J. 1946: Úvodím Mže. Plzeň.